

Preventivně výchovná činnost na základních školách

Bc. Markéta Martincová

Diplomová práce
2025

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta logistiky a krizového řízení

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta logistiky a krizového řízení

Ústav ochrany obyvatelstva

Akademický rok: 2024/2025

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení:	Bc. Markéta Martincová
Osobní číslo:	L22373
Studijní program:	N1032A020002 Bezpečnost společnosti
Specializace:	Ochrana obyvatelstva
Forma studia:	Kombinovaná
Téma práce:	Preventivně výchovná činnost na základních školách

Zásady pro vypracování

1. Zpracujte literární rešerši do problematiky preventivně výchovné činnosti.
2. Provedte analýzu současného stavu preventivně výchovné činnosti ve vybrané základní škole.
3. Zhodnotte současný stav preventivně výchovné činnosti ve vybrané základní škole.
4. Na základě provedené analýzy navrhnete plán preventivně výchovné činnosti ve vybrané základní škole.

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

1. HADDOW, George D.; BULLOCK, Jane A. a COPPOLA, Damon P. *Introduction to emergency management*. Amsterdam: Elsevier, 2021. ISBN 978-0-12-817139-4.
 2. HOLEC, Tomáš. *Ochrana obyvatel a krizové řízení: praktický průvodce a rádce úředníka*. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, 2021. ISBN 978-80-7616-101-6.
 3. *MODUL - J: ochrana obyvatelstva a krizové řízení pro pedagogické pracovníky*. Praha: Ministerstvo vnitra – generální ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR, 2019. ISBN 978-80-7616-048-4.
 4. ŘEHÁK, David; MARTÍNEK, Bohumír a LEGIERSKÁ, Petra. *Ochrana obyvatelstva v kontextu aktuálních bezpečnostních hrozeb*. Ostrava: Sdružení požárního a bezpečnostního inženýrství, 2019. ISBN 978-80-7385-220-7.
 5. SADÍLEK, Zdeněk; PÁLKOVÁ, Barbora a KALAMÁR, Štěpán. *Krizové řízení a integrovaný záchranný systém*. Educopress. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2019. ISBN 978-80-7408-192-7.
- Další odborná literatura dle doporučení vedoucího diplomové práce.

Vedoucí diplomové práce: **prof. Ing. Dušan Vičar, CSc.**
Ústav ochrany obyvatelstva

Datum zadání diplomové práce: **2. prosince 2024**
Termín odevzdání diplomové práce: **25. dubna 2025**

L.S.

prof. Ing. Zuzana Tučková, Ph.D.
děkanka

prof. Ing. Dušan Vičar, CSc.
ředitel ústavu

V Uherském Hradišti dne 2. prosince 2024

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění bez ohledu na výsledek obhajoby;
- diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému a bude dostupná k nahlédnutí;
- jedno vyhotovení diplomové práce v listinné podobě bude ponecháno Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně k uložení;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- podle § 60 odst. 1 autorského zákona má Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům;
- pokud je výstupem diplomové práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá; neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji, že

- jsem na diplomové práci pracoval(a) samostatně a použitou literaturu jsem řádně citoval(a); v případě publikace výsledků budu uveden(a) jako spoluautor;
- odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou obsahově totožné.

V Uherském Hradišti, dne 25.4.2025

.....
podpis autora

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá problematikou preventivně výchovné činnosti na základních školách. Hlavním cílem práce je analyzovat stávající přístup k výuce ochrany obyvatelstva, zmapovat postoje a potřeby pedagogů a na základě zjištěných poznatků navrhnout konkrétní edukační aktivitu, která bude využitelná ve školní praxi. Edukace v oblasti ochrany obyvatelstva přispívá ke zvyšování bezpečnostního povědomí, osobní odpovědnosti a celkové připravenosti společnosti na mimořádné události. Školy hrají klíčovou roli v přípravě mladé generace na reálná rizika současného světa, a právě výuka ochrany obyvatelstva poskytuje dětem dovednosti, které mohou v krizových situacích zachránit život – nejen jim samotným, ale i jejich okolí. V době rostoucích bezpečnostních hrozeb a nepředvídatelných událostí je edukace zaměřená na připravenost investic do budoucnosti celé společnosti.

Klíčová slova: ochrana obyvatelstva, krizové řízení, základní škola, edukace, prevence

ABSTRACT

The diploma thesis explores the issue of preventive educational activities in elementary schools. Its primary aim is to analyze the current approach to teaching civil protection, identify teachers' attitudes and needs, and, based on the findings, propose a specific educational activity that can be effectively implemented in school practice. Education in the field of civil protection contributes to raising safety awareness, fostering personal responsibility, and enhancing societal preparedness for emergency situations. Schools play a crucial role in preparing the younger generation for the real risks of today's world, and civil protection education provides children with life-saving skills – not only for themselves but also for those around them. In an era of increasing security threats and unpredictable events, preparedness-focused education represents a vital investment in the future resilience of society.

Keywords: civil protection, crisis management, elementary school, education, prevention

Ráda bych vyjádřila své poděkování vedoucímu diplomové práce, prof. Ing. Dušanu Vičarovi, CSc., za odborné vedení, ochotný a vstřícný přístup. Poděkování také patří mé rodině za podporu, trpělivost a motivaci, kterou mi poskytovala po celou dobu studia.

OBSAH

ÚVOD.....	11
CÍLE A METODY PRÁCE	12
I TEORETICKÁ ČÁST	13
1 OCHRANA OBYVATELSTVA – VYMEZENÍ POJMU A LEGISLATIVNÍ RÁMEC.....	14
1.1 TERMINOLOGICKÉ VYMEZENÍ.....	14
1.1.1 Ochrana obyvatelstva	14
1.1.2 Mimořádná událost.....	15
1.1.3 Krizová situace	16
1.1.4 Krizové řízení.....	17
1.1.5 Integrovaný záchranný systém	18
1.1.6 Evakuace	19
1.1.7 Evakuační zavazadlo	20
1.1.8 Varovné signály	20
1.1.9 Improvizovaná ochrana	21
1.1.10 Aktivní útočník.....	22
1.1.11 Prevence a edukace obyvatelstva	23
1.2 CO ZAHRNUJE OCHRANA OBYVATELSTVA	24
1.3 ZÁKONY A PŘEDPISY	26
2 VÝZNAM EDUKACE V OBLASTI OCHRANY OBYVATELSTVA NA 1. A 2. STUPNI ZŠ.....	28
2.1 OBSAH A FORMY VÝUKY OCHRANY OBYVATELSTVA.....	30
2.2 PSYCHOLOGICKÉ ASPEKTY CHOVÁNÍ DĚTÍ V KRIZOVÝCH SITUACÍCH	31
2.2.1 Reakce dětí různého věku na stres, šok a paniku	31
2.2.2 Jak přistupovat k výuce krizového chování citlivě a přiměřeně věku.....	33
2.2.3 Význam nácviku a opakování (vytváření automatismů).....	36
2.3 ROLE UČITELE JAKO PRŮVODCE I OCHRÁNCE	38
2.4 ROLE RODINY VE SPOLUPRÁCI SE ŠKOLOU	40
2.5 DÍLČÍ ZÁVĚR TEORETICKÉ ČÁSTI	41
II PRAKTICKÁ ČÁST.....	43
3 CÍL A METODOLOGIE VÝZKUMU.....	44
3.1 CÍLE PRAKTICKÉ ČÁSTI.....	44
3.2 POUŽITÉ METODY	45
3.3 VÝZKUMNÝ VZOREK – POPIS ŠKOLY A RESPONDENTŮ	46
3.4 AKTUÁLNÍ VÝUKA OCHRANY OBYVATELSTVA – ZDA A JAK PROBÍHÁ.....	47
3.5 NÁZORY PEDAGOGŮ NA ZAŘAZENÍ TÉTO PROBLEMATIKY	48
3.6 PŘEKÁŽKY A MOTIVACE	50
3.7 SHRNUTÍ ANALYTICKÉ ČÁSTI.....	51

4	NÁVRH EDUKAČNÍHO PROGRAMU.....	53
4.1	NÁVRH KONKRÉTNÍ AKTIVITY: BROŽURA, PRACOVNÍ LISTY, VÝUKOVÁ STANOVISŤE, SIMULACE.....	53
4.2	OBSAHOVÁ STRUKTURA A METODIKA	55
4.3	MOŽNOSTI INTEGRACE DO ŠVP / PROJEKTOVÉHO DNE	57
5	VYHODNOCENÍ NÁVRHU A JEHO VYUŽITELNOST V PRAXI.....	60
5.1	PŘÍNOSY NAVRŽENÉ AKTIVITY	60
5.2	ZPĚTNÁ VAZBA.....	62
5.3	MOŽNOSTI DALŠÍHO ROZVOJE	63
6	ZÁVĚR.....	66
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	69
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	72
	SEZNAM PŘÍLOH.....	73

ÚVOD

Bezpečnost a ochrana člověka se v posledních dekáдах staly nedílnou součástí společenské diskuze. Svět kolem nás se mění rychleji, než kdy dříve – technický pokrok, klimatické změny, společenské napětí i rostoucí počet mimořádných událostí nás nutí zamýšlet se nad tím, jak připravená je naše společnost na krizové situace. A spolu s tím se stále více ukazuje, že základy této připravenosti by měly být kladeny už v dětství.

Pojem „ochrana obyvatelstva“ může na první pohled znít technicky či institucionálně, nicméně v reálném životě představuje soubor zcela praktických a život zachraňujících znalostí a dovedností – jak poznat varovný signál, kam se ukrýt při živelném nebezpečí, co si připravit do evakuačního zavazadla, jak podat první pomoc, nebo jak se zachovat v přítomnosti nebezpečné osoby. Schopnost adekvátně reagovat ve chvílích, kdy jde o vteřiny, může být rozhodující. A právě proto by měla být systematická edukace v této oblasti samozřejmou součástí školního vzdělávání.

Současná školská legislativa sice počítá se začleněním témat ochrany obyvatelstva do rámcových vzdělávacích programů, avšak samotná realizace těchto témat ve školách se výrazně liší. Záleží na přístupu konkrétní školy, připravenosti pedagogů i na materiálních a metodických podmínkách. Mnohdy se tato výuka omezuje na jednu teoretickou hodinu ročně, jinde se naopak kreativně zapojuje do projektových dnů nebo integrovaného vyučování. Přitom právě školy jsou místem, kde lze děti nejefektivněji a nejpřirozeněji připravovat na zvládání mimořádných situací – a to nejen po stránce vědomostní, ale především dovednostní a postojové.

Děti a mladiství jsou zvláštní cílovou skupinou – jsou zranitelnější, méně zkušené, ale zároveň schopné si osvojit návyky a modely chování, které si ponесou celý život. O to větší důraz musí být kladen na to, aby výuka byla přiměřená věku, srozumitelná, názorná, ale zároveň autentická. Dobrý pedagog zde přebírá roli průvodce, který nejen předává informace, ale především pomáhá budovat zdravé sebevědomí, schopnost rozhodování a přiměřené reakce ve stresových situacích.

CÍLE A METODY PRÁCE

Tato diplomová práce si klade za cíl analyzovat, jak je oblast ochrany obyvatelstva v současné době začleněna do vzdělávání na základních školách, jaký je přístup pedagogů k této problematice a jaké jsou možnosti její efektivní výuky. Práce bude rozdělena na dvě hlavní části – teoretickou a praktickou.

Teoretická část bude zaměřena na vymezení pojmu ochrana obyvatelstva, jeho legislativní ukotvení a roli škol v této oblasti. Dále bude rozebrán význam edukace na základních školách, její cíle a přínosy, stejně jako obsah a formy výuky – včetně konkrétních témat, která by děti měly zvládnout. Pozornost bude věnována i psychologickým aspektům chování dětí v krizových situacích, protože právě ty zásadně ovlivňují, jak efektivně si žáci osvojí krizové scénáře a jak na ně v reálné situaci dokáží reagovat.

Hlavním cílem praktické části bude získání dat pomocí kvalitativního výzkumu na vybrané základní škole. Pomocí rozhovorů s pedagogy a analýzy stávajících vzdělávacích aktivit bude zmapován aktuální stav, identifikovány silné stránky i nedostatky. Na základě zjištěných dat bude navržena konkrétní podoba edukačního programu, který bude koncipován tak, aby byl využitelný v praxi – jako součást výuky nebo projektového dne.

Výsledkem této práce by mělo být nejen hlubší porozumění významu edukace v oblasti ochrany obyvatelstva, ale také inspirace pro školy, které chtějí tuto problematiku uchopit smysluplně, prakticky a především s ohledem na skutečné potřeby svých žáků. Teoretická východiska budou propojena s praktickou aplikací a nabídnou ucelený obraz o tom, jak by mohla edukace v oblasti ochrany obyvatelstva na základní škole efektivně fungovat.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 OCHRANA OBYVATELSTVA – VYMEZENÍ POJMU A LEGISLATIVNÍ RÁMEC

Pojem ochrana obyvatelstva bývá vnímán jako součást krizového řízení, bezpečnostní politiky státu nebo jako kompetence záchranných složek. Ve skutečnosti se však dotýká každého z nás – jednotlivce, rodiny, obce, školy i celé společnosti. V kontextu vzdělávání dětí nabývá tento pojem ještě hlubšího významu. Nejde totiž jen o teoretické znalosti nebo předpisy, ale o dovednosti a postoje, které mohou v krizových chvílích zachránit život.

Systém ochrany obyvatelstva v České republice je pevně zakotven v legislativě a rozvíjí se ve vazbě na aktuální bezpečnostní výzvy. Jeho cílem je vytvořit podmínky pro ochranu života, zdraví a majetku obyvatel při všech typech mimořádných událostí – od přírodních katastrof až po útoky či technologické havárie (Blažková et al., 2015). Vzdělávání a osvěta veřejnosti, včetně dětí a mládeže, představují důležitý pilíř tohoto systému.

Školy zde hrají nezastupitelnou roli – nejen jako instituce, kde dochází k předávání informací, ale i jako místa, která mohou být v případě krizové situace sama přímo zasažena. O to důležitější je, aby žáci znali základní principy chování v rizikových situacích a uměli je v praxi aplikovat.

1.1 Terminologické vymezení

V oblasti ochrany obyvatelstva, krizového řízení a preventivně výchovné činnosti ve školách se běžně pracuje s celou řadou odborných pojmů, jejichž přesné vymezení je klíčové pro srozumitelnost a jednotné chápání celé problematiky. V práci jsou proto přehledně uvedeny základní termíny, které jsou relevantní pro tuto práci, včetně jejich výkladu podle legislativy a odborných publikací.

1.1.1 Ochrana obyvatelstva

Ochrana obyvatelstva je klíčovým pojmem v oblasti bezpečnostní politiky státu a zároveň základní složkou systému krizového řízení. V nejširším smyslu se jedná o soubor opatření, aktivit a nástrojů, jejichž cílem je zajistit bezpečí, zdraví, životy a majetek obyvatelstva v situacích ohrožení, a to jak v době míru, tak i v období krizových stavů.

Podle Blažkové et al. (2015) se ochrana obyvatelstva vztahuje nejen na samotné řešení mimořádných událostí, ale také na jejich prevenci, připravenost na ně a následnou obnovu společnosti. Patří sem například:

- varování obyvatelstva,
- evakuace ohrožených osob,
- ukrytí a improvizovaná ochrana,
- poskytnutí nouzového přežití a humanitární pomoci,
- ale i výchova a vzdělávání, která má klíčové místo především ve školním prostředí.

Ochrana obyvatelstva se týká širokého spektra činností – od zajištění radiologické bezpečnosti, přes krizovou komunikaci až po psychologickou podporu při mimořádných situacích. Její důležitost výrazně vzrostla i v souvislosti s globálními hrozbami, jako jsou změny klimatu, pandemie nebo útoky tzv. aktivních střelců (Řehák, Martínek, Legierská, 2019).

Tato oblast je v České republice upravena řadou právních předpisů, zejména zákonem č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému, a dále např. vyhláškou č. 380/2002 Sb., která stanovuje konkrétní opatření pro zabezpečení úkolů ochrany obyvatelstva.

Z pohledu pedagogické praxe je důležité vnímat ochranu obyvatelstva také jako proces cílené edukace – tedy vytváření základního vědomí o rizicích a rozvoj dovedností potřebných pro zvládání krizových situací již u dětí školního věku. Právě školy sehrávají v tomto směru nezastupitelnou roli (Hurychová, Ptáčková, 2022).

1.1.2 Mimořádná událost

Pojem „mimořádná událost“ je definován v zákoně č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému, jako škodlivé působení sil a jevů vyvolaných činnostmi člověka, přírodními vlivy nebo haváriemi, které ohrožuje život, zdraví, majetek nebo životní prostředí. Taková situace vyžaduje koordinovaný zásah složek integrovaného záchranného systému (IZS).

Mimořádné události mohou mít rozličný charakter – od živelných pohrom (např. povodně, orkány, zemětřesení), přes technické a průmyslové havárie (úniky chemických látek, výbuchy), až po sociálně-patologické jevy (útoky ozbrojených osob, kolapsy infrastruktury). Závažnost mimořádné události může vyústit až ve vyhlášení krizové situace (např. nouzový stav), jak stanoví krizový zákon č. 240/2000 Sb.

Dilley (2005) upozorňuje, že v mnoha regionech světa – včetně střední Evropy – dochází ke kumulaci rizik, a to v důsledku urbanizace, klimatických změn a globalizace. I v České republice proto roste potřeba systematické přípravy obyvatelstva a zvyšování jeho odolnosti vůči nepředvídatelným událostem.

Pro školy a pedagogy je pak zásadní, aby dokázali srozumitelně vysvětlit dětem, co mimořádná událost znamená, jak se při ní chovat a kde hledat pomoc. Taková edukace musí být věkově přiměřená, praktická a směřovat k vytvoření základních automatismů pro krizové situace (Martínek et al., 2003; Danielovská, 2003).

1.1.3 Krizová situace

Krizová situace představuje stav, kdy dochází k vážnému narušení bezpečnosti, veřejného pořádku, zdraví osob, majetku nebo životního prostředí, a to v takovém rozsahu, že jej nelze řešit běžnými prostředky veřejné správy. Je to tedy stav mimořádný, který přesahuje standardní řešení každodenních provozních potíží.

Podle zákona č. 240/2000 Sb. (tzv. krizový zákon) se krizovou situací rozumí „mimořádná událost, při níž je vyhlášen některý z krizových stavů podle ústavního zákona č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky“. Mezi tyto krizové stavy patří:

- nouzový stav,
- stav nebezpečí,
- stav ohrožení státu,
- válečný stav.

Krizová situace je tedy právně zakotvený pojem, který vyžaduje přijetí specifických opatření ze strany orgánů veřejné moci, zejména aktivaci krizových plánů, zajištění fungování složek IZS a v krajním případě také využití výjimečných nástrojů (např. omezení práv a svobod, evakuace, nasazení ozbrojených sil).

Například Holec (2021) popisuje krizovou situaci jako souhrn faktorů, která ohrožuje integritu společnosti a vyžaduje bezodkladnou a koordinovanou reakci, často napříč více institucemi. Z pohledu veřejné správy je klíčová nejen rychlost reakce, ale i předem připravená infrastruktura krizového řízení, včetně systému varování, komunikace, logistiky a podpůrných služeb.

V kontextu školního prostředí může jít například o přítomnost ozbrojené osoby ve škole, výbuch v blízkosti školy, povodeň či únik nebezpečné látky. Důležité je, aby škola měla jasný plán, jak v takové situaci jednat – a aby i žáci věděli, co se od nich očekává. Výuka ochrany obyvatelstva by proto měla zahrnovat i základní orientaci v tom, co krizová situace znamená, jaké jsou její dopady a jak se v ní chovat.

1.1.4 Krizové řízení

Krizové řízení je komplexní proces, jehož cílem je zvládnutí a minimalizace dopadů krizových situací. Zahrnuje plánování, organizování, rozhodování, koordinaci, kontrolu i vlastní realizaci opatření před, během i po krizové situaci. Tento proces je nedílnou součástí ochrany obyvatelstva i bezpečnostní politiky státu.

Zákon č. 240/2000 Sb. krizové řízení definuje jako „souhrn řídicích činností a postupů orgánů veřejné správy a dalších subjektů směřujících k přípravě na krizové situace, jejich řešení a obnovu po nich“. Jinými slovy – nejde jen o zásah „v terénu“, ale o dlouhodobou přípravu:

- tvorbu krizových plánů,
- identifikaci a analýzu rizik,
- školení pracovníků,
- organizaci cvičení a nácviků,
- a zajištění odpovídající logistiky, techniky i komunikace.

Podle Bullocka a Coppoly (2017) lze krizové řízení rozdělit do čtyř hlavních fází:

1. Mitigace (zmírňování) – prevence a snižování pravděpodobnosti výskytu události,
2. Příprava – plánování, školení, budování kapacit,
3. Reakce – samotný zásah, zvládnutí krizové události,
4. Obnova – návrat do běžného režimu, obnova infrastruktury i psychologická pomoc.

V českém prostředí hraje zásadní roli Integrovaný záchranný systém (IZS), jehož činnost je upravena zákonem č. 239/2000 Sb. Klíčovým orgánem je pak Bezpečnostní rada státu, a na regionální úrovni krizové štáby obcí, krajů a dalších správních celků.

Krizové řízení ve školství má svá specifika – je třeba zohlednit věkovou skupinu žáků, schopnosti pedagogického sboru, dostupnost únikových cest, možnosti ukrytí i koordinaci

s místními složkami IZS. Praktická příprava (např. evakuační nácviky) by měla být pravidelnou součástí školního roku.

Blažková et al. (2015) upozorňují, že efektivní krizové řízení ve školách zvyšuje bezpečí nejen dětí, ale i učitelů a personálu, a pomáhá minimalizovat následky krizových událostí – jak materiální, tak psychologické.

1.1.5 Integrovaný záchranný systém

Integrovaný záchranný systém (IZS) je pilířem krizového řízení a základním nástrojem státu pro koordinaci záchranných a bezpečnostních složek při mimořádných událostech a krizových situacích. Jeho hlavním úkolem je zabezpečit efektivní spolupráci složek záchranného systému, které mají různé kompetence, ale společný cíl – ochránit životy, zdraví, majetek obyvatel a životní prostředí.

IZS je legislativně ukotven v zákoně č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému, který vymezuje jeho strukturu, úkoly i způsob řízení. Zákon stanovuje, že IZS je tvořen:

- základními složkami, mezi které patří:
 - Hasičský záchranný sbor ČR (HZS ČR),
 - Zdravotnická záchranná služba (ZZS),
 - Policie ČR,
- ostatními složkami, které se mohou na záchranných a likvidačních pracích podílet (např. obecní policie, Armáda ČR, vodohospodářské podniky, technické služby, dobrovolní hasiči aj.).

V případě mimořádné události probíhá koordinace zásahu podle tzv. společného operačního řízení, kdy je sjednoceno velení i komunikace mezi složkami. To umožňuje zamezit duplicitám, rychleji reagovat a přizpůsobit rozsah zásahu situaci.

Např. Holec (2021) upozorňuje, že efektivní fungování IZS je závislé nejen na organizačním schématu, ale také na připravenosti obyvatel, škol, institucí i jednotlivých záchranářů. Vzdělávání dětí o tom, co je IZS, jak funguje, a jak se v krizové situaci správně zachovat, je proto zásadní.

Z pohledu školní výuky by měli žáci rozumět základním principům IZS: koho přivolat v jaké situaci, jak funguje tísňové volání (číslo 112), kdo přijíždí první na místo nehody,

a co očekávat od zásahu. I tato základní orientace zvyšuje bezpečnost dětí a může být v reálné krizové situaci rozhodující.

1.1.6 Evakuace

Evakuace je proces organizovaného přesunu osob z ohrožených oblastí do bezpečí, a to z důvodu akutního nebo očekávaného nebezpečí. Jedná se o jedno z klíčových opatření ochrany obyvatelstva v případě mimořádné události nebo krizové situace, jehož cílem je minimalizovat rizika pro život a zdraví lidí.

Evakuace může být:

- preventivní (na základě předpokládaného ohrožení, např. blížící se povodně),
- bezprostřední (v reakci na vzniklou situaci, např. požár, výbuch, přítomnost aktivního útočníka),
- částečná (týká se jen části území nebo vybraných osob),
- celková (v případě rozsáhlého ohrožení celé oblasti nebo města).

Podle vyhlášky č. 380/2002 Sb. je evakuace jedním ze základních opatření ochrany obyvatelstva, na které by měla být připravena každá obec i škola. Mezi hlavní prvky evakuace patří:

- včasné varování obyvatelstva (např. sirény, rozhlas, SMS zprávy),
- určení evakuačních tras a sběrných míst,
- přesun osob do náhradních prostor,
- zajištění základních potřeb (pití, jídlo, přístřeší, léky),
- vedení evidence a informační podpora evakuovaných.

Součástí osobní přípravy na evakuaci je i tzv. evakuační zavazadlo, což je sbalený batoh obsahující základní věci na přežití po dobu několika dní (doklady, léky, jídlo, pití, oblečení, svítilna atd.). Téma evakuačního zavazadla je obzvlášť vhodné pro praktické výukové aktivity v základních školách.

Např. Folwarczny a Pokorný (2006) doporučují, aby každá škola měla vypracovaný evakuační plán, pravidelně jej aktualizovala a prováděla nácviky evakuace. Děti by měly vědět, kudy opustit budovu, kam se shromáždit a jak se chovat během přesunu.

V edukační rovině je důležité představit evakuaci nejen jako stresující situaci, ale jako součást připravenosti a péče o bezpečí, kterou lze zvládnout s rozvahou – pokud víme, co dělat.

1.1.7 Evakuační zavazadlo

Evakuační zavazadlo představuje klíčovou součástí individuální připravenosti každého občana na mimořádnou událost, při které je nezbytné opustit domov během krátkého časového intervalu. Je to předem připravený batoh nebo taška, která obsahuje základní věci nutné k přežití a fungování mimo běžné domácí zázemí po dobu alespoň 72 hodin.

Podle doporučení Ministerstva vnitra – generálního ředitelství HZS ČR (Koncepte ochrany obyvatelstva, 2020) by mělo evakuační zavazadlo obsahovat:

- osobní doklady, peníze, klíče,
- základní hygienické potřeby (zubní kartáček, mýdlo, toaletní papír),
- léky a zdravotnický materiál (včetně pravidelně užívaných léků),
- trvanlivé potraviny a pitná voda,
- náhradní oblečení a pevná obuv,
- svítilnu, baterie, kapesní nůž, zápalky či zapalovač,
- přenosné rádio na baterie,
- mobilní telefon s nabíječkou (ideálně i powerbanka),
- osobní ochranné prostředky (roušky, rukavice).

Vzdělávání dětí na základní škole by mělo zahrnovat nejen povědomí o tom, co evakuační zavazadlo je a proč ho mít, ale i praktické činnosti – například si zkusit „zabalit svoje vlastní“. Tím si žáci upevní důležité informace zábavnou a interaktivní formou. Důraz se klade na to, aby výuka nebyla žádným způsobem odstrašující, ale posilovala pocit kontroly a připravenosti.

1.1.8 Varovné signály

Varovné signály představují způsob, jakým jsou obyvatelé upozorňováni na bezprostředně hrozící nebo právě probíhající mimořádnou událost. Jejich znalost a pochopení jsou naprosto zásadní pro včasné a správné reakce veřejnosti.

V České republice je systém varování obyvatelstva postaven zejména na akustickém systému sirén a elektronickém varování, které je propojeno s dalšími informačními kanály (např. obecní rozhlas, varovné SMS zprávy, internetové stránky měst, aplikace).

Základní varovné signály podle vyhlášky č. 380/2002 Sb. jsou:

- Všeobecná výstraha: kolísavý tón sirény po dobu 140 sekund. Znamená bezprostřední ohrožení (chemická havárie, povodeň, teroristický útok apod.).
- Zkouška sirén: stálý tón po dobu 140 sekund, zpravidla každou první středu v měsíci ve 12:00. Nemá žádné další instrukce, jde pouze o test funkčnosti systému.

K varovnému signálu obvykle následuje tzv. doprovodná informace, kterou občan získá prostřednictvím sdělovacích prostředků, sirén s mluveným slovem, obecních rozhlasů nebo internetu. Ta upřesňuje, co se děje a jak má veřejnost reagovat.

Výuka varovných signálů by měla být součástí pravidelné přípravy žáků, ideálně spojená s praktickými cvičeními. Žáci by měli znát rozdíl mezi zkouškou a skutečnou výstrahou a vědět, jaké kroky mají následovat – např. schovat se, zavřít okna a dveře, nevolat zbytečně linky tísňového volání.

1.1.9 Improvizovaná ochrana

Pojem improvizovaná ochrana obyvatelstva označuje opatření, která lze realizovat v případě, kdy není okamžitě dostupná profesionální nebo technicky zajištěná ochrana. Smyslem je minimalizovat účinky nebezpečných faktorů, ať už chemických, biologických, radiačních nebo fyzikálních.

Do improvizovaných forem ochrany řadíme například:

- provizorní ochranu dýchacích cest a očí – např. použitím roušky, vlhkého hadříku, brýlí proti prachu,
- utěsnění vnitřních prostor – zalepení oken a dveří proti pronikání škodlivin (při úniku toxických látek),
- využití domácího vybavení jako náhradní prostředky (deky, matrace k přehrazení místností, plachty na překrytí otvorů),
- izolaci od kontaminovaného prostředí – setrvání doma, vypnutí ventilace, zakrytí klimatizací.

Jak uvádí Blažková et al. (2015), improvizovaná ochrana hraje zásadní roli zejména v prvních minutách po vypuknutí události, kdy profesionální pomoc teprve doráží na místo. Její účinnost přitom závisí na předchozí přípravě a informovanosti obyvatel.

Vzdělávání žáků by mělo v tomto směru vést nejen k pasivnímu zapamatování postupů, ale k aktivnímu tréninku – například formou modelových situací, her nebo praktických ukázek. Mladší děti mohou trénovat „jak se schovat a utěšnit místnost“, starší žáci si mohou nacvičit sestavení improvizované ochrany obličeje a orientaci v prostoru bez přístupu informací.

1.1.10 Aktivní útočník

Pojem aktivní útočník (někdy též označovaný jako „aktivní střelec“ – z angl. *active shooter*) se v oblasti ochrany obyvatelstva používá k popisu osoby, která se pokouší nebo již útočí na ostatní lidi v uzavřeném nebo frekventovaném veřejném prostoru, přičemž má zpravidla smrtící záměr. Charakteristické pro tuto situaci je, že útok probíhá velmi rychle, často náhodně, bez jasně vymezeného cíle, a bez varování.

Podle Blažkové et al. (2015) představuje tato forma útoku specifickou výzvu pro civilní ochranu zejména ve školách, obchodních centrech, kinech nebo na veřejných shromážděních. Doba zásahu integrovaného záchranného systému (IZS) je v takovém případě klíčová, ale naprostou nutností je prvotní reakce samotných přítomných osob – tedy schopnost jednotlivce rozhodovat se a jednat samostatně.

V mezinárodním kontextu (např. USA, Německo, Velká Británie) se v souvislosti s tímto jevem často používá model „Run – Hide – Fight“ (Utíkej – Schovej se – Bojuj), který se doporučuje jako základní princip chování při útoku aktivního útočníka:

- Run (Utíkej) – pokud je možnost úniku, odejdi z místa co nejrychleji a vyzvi ostatní,
- Hide (Schovej se) – pokud nelze utéct, najdi bezpečný úkryt, zabarikáduj se a vypni telefon,
- Fight (Bojuj) – pokud tě útočník přímo ohrožuje a jiná možnost není, jednej rozhodně a aktivně se braň.

V českém prostředí se v posledních letech zvyšuje důraz na edukaci v této oblasti nejen v rámci bezpečnostních složek, ale také ve školách. Cílem je naučit učitele i žáky základní orientaci v situaci, kdy se mohou ocitnout v ohrožení života.

Výuka tohoto tématu musí být vždy citlivě přizpůsobena věku. Mladší děti se učí základní pravidla chování v krizové situaci (např. poslouchat učitele, zůstat v klidu, rychle opustit třídu nebo se schovat), starší žáci mohou absolvovat simulace nebo diskuse s odborníky. Důležité je, aby výuka nevyvolávala strach, ale posilovala vnitřní jistotu a kompetence.

1.1.11 Prevence a edukace obyvatelstva

Prevence a edukace jsou základními pilíři ochrany obyvatelstva. Zatímco technická a legislativní opatření tvoří „tvrdou“ stránku krizového řízení, právě vzdělávání, osvěta a systematická příprava veřejnosti představují nástroj, který snižuje zranitelnost a zvyšuje odolnost společnosti.

Podle Holce (2021) je jedním z nejdůležitějších principů moderního krizového managementu budování tzv. kultury bezpečí – tedy takového prostředí, kde jednotlivci mají základní vědomosti, dovednosti a postoje potřebné k tomu, aby se v krizové situaci dokázali rozhodovat a jednat správně.

V kontextu ochrany obyvatelstva má edukace několik rovin:

- Informační prevence – veřejnosti jsou sdělovány zásady chování při různých typech mimořádných událostí (např. prostřednictvím letáků, kampaní, webových portálů, TV spotů),
- Školní výuka – děti jsou vedeny k bezpečnostní gramotnosti, učí se orientovat v základních krizových situacích (evakuace, první pomoc, požár, povodeň apod.),
- Simulace a cvičení – pravidelná cvičení a modelové situace posilují automatické reakce a zvyšují psychickou připravenost,
- Praktické materiály – jako jsou pracovní listy, brožury, nácviky s prvky hry, pomůcky nebo online kurzy.

Podle Blažkové et al. (2015) i Modulu J (2019) by měla být vzdělávací činnost systematicky integrovaná do školních vzdělávacích programů, přičemž velký důraz by měl být kladen na propojení teorie s praxí – tedy nejen co dělat, ale také si to vyzkoušet.

Cílem není vychovávat děti k panice, ale naopak k vědomí osobní odpovědnosti, schopnosti pomoci druhým a vědění, že i v krizových situacích existují jasné postupy.

Kvalitní prevence a edukace tedy nesnižuje jen následky katastrof, ale v řadě případů jim dokáže i předejít.

1.2 Co zahrnuje ochrana obyvatelstva

Ochrana obyvatelstva je komplexní soubor opatření, činností a procesů, které mají za cíl zajistit bezpečnost a přežití osob při mimořádných událostech. Nejde však jen o zvládnutí situací během samotné krizové události – ochrana obyvatelstva se týká i prevence, připravenosti a následné obnovy. Zahrnuje široké spektrum aktivit – od včasného varování přes evakuaci až po poskytnutí první pomoci a psychosociální podporu. Její cíle jsou tedy jak praktické (záchrana životů, ochrana zdraví, majetku a životního prostředí), tak i vzdělávací a psychologické (rozvoj připravenosti, odolnosti a solidarity) (Blažková et al., 2015; Bullock a Coppola, 2017).

Podle Ministerstva vnitra ČR a odborné literatury (např. Folwarczny a Pokorný, 2006; Kratochvílová et al., 2013) lze ochranu obyvatelstva rozdělit do několika základních oblastí:

1. Varování a informování obyvatelstva

Prvním krokem při jakékoli mimořádné události je rychlá a srozumitelná informace. Varovné signály a systém krizové komunikace mají za cíl upozornit obyvatelstvo na hrozící nebo již probíhající nebezpečí a poskytnout návod k bezpečnému chování. Patří sem např. sirény, hromadné sdělovací prostředky, mobilní aplikace nebo obecní rozhlas. Schopnost porozumět těmto signálům je základním předpokladem pro následné kroky.

2. Evakuace a ukrytí

Pokud je situace nebezpečná a nelze v místě setrvat, přichází na řadu evakuace – tedy organizovaný přesun osob do bezpečnější oblasti. Evakuace může být plošná i částečná, plánovaná i okamžitá. S tím souvisí i příprava tzv. evakuačního zavazadla, které by mělo obsahovat základní potřeby na 2–3 dny. V některých případech je naopak bezpečnější zůstat na místě a ukryt se – například při chemickém úniku nebo hrozbě výbuchu (Folwarczny a Pokorný, 2006; Pacinda a Pivovarník, 2010).

3. Nouzové přežití

Ochrana obyvatelstva zahrnuje i dovednosti potřebné k přežití v krizových podmínkách – například při výpadku dodávek vody, elektřiny nebo vytápění. Sem patří znalosti o improvizované ochraně (např. výroba roušek z dostupných materiálů při úniku škodlivin),

základy orientace, práce s mapou, ale i schopnost jednat racionálně a předcházet panice (Martínek et al., 2003; Kratochvílová et al., 2013).

4. Poskytnutí první pomoci

Jedním z pilířů ochrany obyvatelstva je schopnost poskytnout nebo přivolat pomoc při zranění. Každý by měl zvládat základní úkony jako je kontrola dechu, zastavení krvácení, zavolání záchranné služby nebo stabilizovaná poloha. Tyto znalosti mohou zachránit život nejen cizím lidem, ale i někomu blízkému (Danielovská, 2003; Nelson, 2003).

5. Psychologická připravenost a odolnost

Zvládání krizových situací není jen věcí fyzických dovedností, ale i psychiky. Děti (a nejen ony) mohou v krizových chvílích propadat strachu, nejistotě, bezmoci. Právě proto je důležité vést je k porozumění tomu, co se děje, a naučit je základním principům zvládání stresu. Psychologická příprava učí děti důvěře v autority, schopnosti spolupracovat a hledat pomoc – což jsou zásadní kompetence pro krizové řízení (Vágnerová, 2000; Hurychová a Ptáčková, 2022).

6. Ochrana před CBRN hrozbami (chemické, biologické, radiologické a jaderné)

Součástí širšího rámce ochrany obyvatelstva je i připravenost na tzv. CBRN incidenty. Ty mohou být způsobeny haváriemi nebo cíleným útokem a vyžadují specifické chování – např. těsné uzavření prostor, použití improvizovaných ochranných prostředků nebo urychlený úkryt (Kratochvílová et al., 2013; Blažková et al., 2015).

7. Edukace a nácviky jako součást systému ochrany

Dlouhodobá ochrana obyvatelstva je neoddělitelná od osvěty a vzdělávání. Právě školy jsou ideálním prostředím, kde mohou děti nejen získat teoretické znalosti, ale i prakticky si vyzkoušet různé modelové situace – od nácviku evakuace až po simulaci výpadku proudu. To vše pomáhá dětem budovat pocit bezpečí a sebevědomí v krizových situacích (Gabbard, 2008; Holec, 2021).

Ochrana obyvatelstva je víceúrovňový systém, který propojuje legislativní rámec státu s každodenním životem obyvatel. Pro školy a učitele představuje příležitost, jak vybavit žáky nejen důležitými vědomostmi, ale především dovednostmi a postoji, které mohou mít klíčový dopad v krizových situacích. Srozumitelná, věku přiměřená a pravidelně opakovaná výuka může být klíčovým faktorem, který rozhodne o tom, zda si dítě v krizové situaci dokáže poradit.

1.3 Zákony a předpisy

Právní rámec ochrany obyvatelstva v České republice je komplexní a zahrnuje celou řadu zákonů, vyhlášek i prováděcích dokumentů. Tento systém vymezuje nejen pravomoci orgánů veřejné správy, ale také stanovuje konkrétní opatření, která mají zajistit ochranu života, zdraví a majetku obyvatelstva v případě mimořádných událostí. Do tohoto rámce spadají i vzdělávací aktivity na školách, které mají klíčovou úlohu při přípravě dětí na možné krizové situace.

Zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému

Tento zákon tvoří primárně legislativní zakotvení činnosti složek integrovaného záchranného systému (IZS). Stanovuje jeho složení, zásady činnosti, koordinaci, plánování i financování. Podle tohoto zákona je IZS tvořen základními a ostatními složkami, přičemž základními jsou Hasičský záchranný sbor ČR, Zdravotnická záchranná služba a Policie ČR. V kontextu školního prostředí je důležité, že zákon upravuje také povinnost spolupráce škol při cvičeních a preventivně výchovné činnosti.

Zákon č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení (krizový zákon)

Tento zákon definuje krizové situace, upravuje podmínky pro jejich řešení a stanovuje odpovědnosti jednotlivých orgánů státní správy, krajů, obcí i dalších institucí. Obsahuje také ustanovení o přípravě na krizové situace – to zahrnuje tvorbu krizových plánů, školení a nácviky. Školy jsou v rámci tohoto zákona zařazeny mezi tzv. právnické osoby s povinností připravit se na krizové situace (např. evakuaci, zajištění bezpečnosti žáků apod.).

Zákon č. 241/2000 Sb., o hospodářských opatřeních pro krizové stavy

Tento zákon řeší praktické zajištění základních potřeb obyvatelstva v době krizových stavů – např. distribuci potravin, vody, přístřeší, dopravy nebo zdravotní péče. Ačkoli se týká především veřejné správy a podnikatelů, školy v něm mohou figurovat jako místa pro nouzové ubytování nebo shromaždiště. Vzdělávání dětí v této oblasti (např. co si sbalit do evakuačního zavazadla) má přímou oporu právě v tomto zákonném rámci.

Zákon č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany České republiky

Tento zákon se zaměřuje na přípravu a realizaci obrany státu, a to jak na úrovni ozbrojených sil, tak civilního obyvatelstva. Stanovuje mimo jiné i povinnost provádět obrannou přípravu občanů. Školy jsou v tomto kontextu povinny zařazovat do vzdělávání

prvky branné výchovy – tedy výchovy zaměřené na přežití, základní obranné dovednosti a chování v mimořádných situacích. Tyto principy byly znovu posíleny v posledních letech i v rámci aktualizovaných rámcových vzdělávacích programů.

Vyhláška č. 328/2001 Sb., o některých podrobnostech zabezpečení integrovaného záchranného systému

Vyhláška navazuje na zákon o IZS a upřesňuje konkrétní technické, organizační a provozní podmínky jeho fungování. Určuje například standardy spojení, vedení zásahů, ale i formy přípravy veřejnosti. Pro školy je důležitá zejména z hlediska spolupráce s HZS, organizace preventivních programů a nácviků evakuace.

Vyhláška č. 380/2002 Sb., k přípravě a provádění úkolů ochrany obyvatelstva

Tato vyhláška podrobně popisuje způsoby varování obyvatelstva, pravidla pro evakuaci, ukrytí a další opatření ke zvládnutí mimořádných událostí. Stanovuje například povinnost připravit evakuační zavazadlo nebo způsob improvizované ochrany osob. Obsah této vyhlášky je v mnoha ohledech základním východiskem pro obsahovou náplň výuky tématu „ochrana člověka za mimořádných událostí“ na základních školách.

Nařízení vlády č. 462/2000 Sb., o způsobu zajištění připravenosti k řešení krizových situací ve správních úřadech a orgánech územních samosprávných celků

Nařízení vlády konkretizuje požadavky na krizovou připravenost jednotlivých institucí veřejné správy, včetně škol. Vyžaduje zpracování krizových a havarijních plánů, realizaci pravidelných cvičení a školení pracovníků. Pro školy z toho plyne povinnost nejen být na krizové situace připravené, ale také systematicky vzdělávat své zaměstnance i žáky.

Z výše uvedených předpisů vyplývá, že ochrana obyvatelstva není pouze otázkou zásahových složek státu, ale je i součástí vzdělávacího systému. Školy mají jasně stanovenou povinnost se na tuto oblast systematicky připravovat a vzdělávat v ní žáky. Legislativa zároveň poskytuje oporu všem pedagogickým i nepedagogickým pracovníkům při tvorbě výukových programů, metodických postupů i krizových plánů.

2 VÝZNAM EDUKACE V OBLASTI OCHRANY OBYVATELSTVA NA 1. A 2. STUPNI ZŠ

Výuka témat spojených s ochranou obyvatelstva je dnes součástí povinné školní výchovy, ale její význam dalece přesahuje pouhou formální povinnost. V době, kdy se svět potýká s rostoucím počtem mimořádných událostí – přírodních katastrof, technických havárií, ale i bezpečnostních hrozeb – je nezbytné, aby již nejmladší generace získala znalosti a dovednosti, které jim pomohou nejen chránit vlastní život, ale také se orientovat v krizových situacích a jednat s rozvahou.

Děti jsou přirozeně zranitelnou skupinou, ať už z hlediska fyzického, psychického, nebo sociálního. O to důležitější je, aby měly možnost osvojit si základní principy bezpečného chování včas – ideálně už na 1. stupni základní školy, v období, kdy se formují klíčové návyky a postoje (Vágnerová, 2000). Tato včasná prevence může v budoucnu výrazně snížit následky krizových situací, nejen pro samotné děti, ale i pro jejich okolí.

Proč začínat s osvětou už v dětství

Výuka ochrany obyvatelstva na školách neslouží k vyvolávání strachu. Naopak – jejím hlavním cílem je posilovat u dětí pocit jistoty, schopnost reagovat na nečekané události a předcházet panice. Podle Čapka (2015) má škola nejen informovat, ale především vychovávat – a to i ve smyslu praktické připravenosti.

Již děti na prvním stupni si formou her, modelových situací nebo opakovaných nácviků mohou osvojit základy bezpečnostního chování – poznat varovné signály, vědět, kdy volat tísňovou linku, znát zásady první pomoci či vědět, co dělat při požáru. Na druhém stupni lze výuku rozšířit o hlubší souvislosti, řešení etických dilemat nebo kolektivní zodpovědnost v krizových situacích.

Jak uvádí Blažková et al. (2015), edukace v oblasti krizového chování představuje klíčový prvek celkové odolnosti společnosti (tzv. resilience). Čím více jedinců v populaci je schopno se v krizové situaci zachovat správně a pomoci ostatním, tím účinnější je celý systém ochrany obyvatelstva

Cíle a přínosy výuky ochrany obyvatelstva

Hlavní cíle vzdělávání dětí v oblasti ochrany obyvatelstva lze shrnout do několika oblastí:

- Získání praktických dovedností a návyků, které mohou dítěti pomoci přežít a zachovat chladnou hlavu v krizové situaci (např. evakuace, volání záchranných složek, poskytování první pomoci).
- Rozvoj samostatnosti a odpovědnosti – děti se učí přebírat odpovědnost nejen za sebe, ale i za druhé.
- Podpora psychické odolnosti – včasné a věku přiměřené informace pomáhají snížit úzkost a budovat zdravé sebevědomí.
- Vytváření zdravých vzorců chování – co dělat při povodni, jak se ukrýt, jak zareagovat na sirénu, jak komunikovat s dospělými v krizové situaci.
- Zvýšení celkové bezpečnostní gramotnosti společnosti – každé informované dítě představuje do budoucna zodpovědného občana.

Jak podotýká Holec (2021), klíčem je nejen samotný obsah výuky, ale i to, jak je vzdělávání vedeno. Didakticky nevhodně pojatá výuka může vést k přetížení nebo strachu. Naopak vhodně volené metody – např. zážitková pedagogika, simulace nebo týmová práce – posilují pozitivní vztah k tématu a vedou k jeho vnitřnímu osvojení.

Klíčové kompetence dle RVP

Výuka ochrany obyvatelstva je zakotvena v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání (RVP ZV) v rámci průřezového tématu „Ochrana člověka za běžných rizik a mimořádných událostí“. Toto téma má být zařazeno napříč různými předměty, ale může být součástí i samostatných projektových dnů nebo exkurzí.

Podle Čapka (2015) a Zormanové (2014) by měla být výuka navržena tak, aby rozvíjela tyto klíčové kompetence:

- Kompetence k řešení problémů – rozpoznání rizik a volba správného postupu.
- Kompetence občanské – pochopení odpovědnosti vůči sobě, ostatním i společnosti.
- Kompetence komunikativní a sociální – schopnost spolupráce, sdílení informací a podpora ostatních.
- Kompetence k učení – schopnost pracovat s informacemi, přizpůsobit se změnám a učit se ze zkušeností.

Význam edukace dětí v oblasti ochrany obyvatelstva nelze podceňovat. Nejde jen o „další školní povinnost“, ale o základní prvek občanského vzdělávání, který má přímý

dopad na kvalitu života a bezpečnost každého jednotlivce. Včasná, promyšlená a věku přiměřená výuka může zachránit životy, podpořit rozvoj samostatnosti, spolupráce a zdravé sebejistoty – hodnot, které mají přesah i daleko za hranice školních lavic.

2.1 Obsah a formy výuky ochrany obyvatelstva

Výuka ochrany obyvatelstva na základních školách je specifická tím, že propojuje znalosti z více oborů – od přírodních věd přes občanskou nauku až po zdravotnickou první pomoc. Nejde přitom jen o formální naplnění kurikula, ale o skutečnou přípravu dětí na možné mimořádné situace, se kterými se mohou v životě setkat. Výuka musí být proto věcná, přiměřená věku, srozumitelná a co nejvíce propojena s praktickým životem.

Podle Blažkové a kol. (2015) je klíčové, aby děti získaly nejen znalosti, ale i dovednosti a návyky, které jim umožní adekvátně reagovat ve stresových situacích. Zkušenosti ukazují, že právě důraz na praktickou výuku a opakování je zásadní pro to, aby se děti v krizové situaci dokázaly orientovat a jednat.

Ochrana člověka za mimořádných událostí

Tématika ochrany člověka za mimořádných událostí je v českém vzdělávacím systému zakotvena na několika úrovních, zejména prostřednictvím průřezového tématu „Osobnostní a sociální výchova“ v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání. Konkrétní obsah je pak rozveden v tzv. Pokynu MŠMT č. j. 12 050/03-22 a jeho dodatku z roku 2003, který definuje minimální požadavky na vzdělávání v této oblasti.

Výuka se zpravidla zaměřuje na následující témata:

- identifikace varovných signálů (sirény, hlášení),
- zásady evakuace a sestavení evakuačního zavazadla,
- základní principy první pomoci,
- improvizovaná ochrana (např. zakrytí dýchacích cest),
- orientace v okolí a identifikace rizik,
- kontakt se složkami integrovaného záchranného systému.

Praktické dovednosti: od evakuace po první pomoc

Součástí výuky by měly být i praktické nácviky a simulace – děti si tak snáze zapamatují jednotlivé postupy a zároveň se snižuje jejich stresová reakce při reálné události.

Například D. Danielovská (2003) zdůrazňuje význam modelových situací, při kterých si žáci „nanečisto“ vyzkoušejí chování v případě požáru, povodně či úniku nebezpečných látek.

Nezbytnou součástí je i výuka první pomoci – především rozpoznání život ohrožujících stavů, přivolání pomoci, základy resuscitace, ošetření krvácení či fixace končetin. Vhodné je také zařazovat tematické dny s odborníky z praxe – např. záchranáře, hasiče či policisty.

Formy výuky a didaktické prostředky

Podle Čapka (2015) je důležité ve výuce střídat metody a využívat různé formy aktivního učení. Efektivní se ukazují být:

- projektové dny s praktickými ukázkami a stanovišti,
- simulace krizových situací,
- nácvik evakuace v rámci školních cvičení,
- interaktivní výukové materiály (např. pracovní listy, brožury, komiksové sešity),
- didaktické hry a soutěže, které zvyšují motivaci dětí.

Blažková et al. (2015) zároveň upozorňují na nutnost přizpůsobení obsahu věku a psychické vyspělosti žáků – to, co je vhodné pro žáky 2. stupně, nemusí být ještě srozumitelné pro malé děti na prvním stupni.

Příklady využívaných programů a podpory výuky

K výuce ochrany obyvatelstva je možné využívat podporu projektů jako:

- HASÍK CZ – program Hasičského záchranného sboru zaměřený na děti v ZŠ,
- Záchranný kruh – online platforma s výukovými materiály a animacemi,
- Projekt Vaše cesty k bezpečí – interaktivní pomůcky a brožury pro výuku.

Jak uvádějí Bullock a Coppola (2017), moderní výuka civilní ochrany by měla být postavena na reálných scénářích, kritickém myšlení a schopnosti dětí zaujmout aktivní roli v ochraně sebe i druhých.

2.2 Psychologické aspekty chování dětí v krizových situacích

2.2.1 Reakce dětí různého věku na stres, šok a paniku

Reakce dětí na mimořádné nebo krizové situace se významně liší v závislosti na jejich věku, stupni vývoje, předchozích zkušenostech i emocionální vyspělosti. Oproti dospělému

jedinci, který má již vytvořené copingové strategie a určitou emoční stabilitu, jsou děti v krizových situacích mnohem zranitelnější – a to jak po stránce psychické, tak behaviorální. Míra porozumění situaci, schopnost adekvátní reakce i zvládnání stresu se u dětí liší v různých vývojových obdobích (Vágnerová, 2000).

Mladší školní věk (6–11 let)

Děti v tomto období jsou ve vývojové fázi, kdy jejich myšlení je konkrétní, egocentrické a z velké části závislé na bezprostředních zkušenostech. V krizových situacích mají tendenci vnímat události především skrze své emoce, a pokud situaci nerozumí, často reagují přehnaně – buď afektivní explozí (pláč, výkřiky, panika), nebo naopak uzavřením a strnutím. Typické jsou projevy strachu, nejistoty a silná závislost na přítomnosti autority, kterou vnímají jako „záruku bezpečí“ (Vágnerová, 2000).

Učitel zde sehrává zásadní roli – je pro dítě nejen pedagogem, ale také ochráncem a vzorem. V krizové situaci je jeho chování přenášeno na děti. Pokud učitel komunikuje klidně, srozumitelně a věcně, snižuje tím míru stresu celé skupiny (Hurychová a Ptáčková, 2022).

Starší školní věk a adolescenti (12–15 let)

Na druhém stupni základní školy už žáci obvykle dokáží lépe chápat širší kontext krizových situací. Jejich schopnost abstraktního myšlení se zvyšuje, stejně jako vnímání odpovědnosti a reálných důsledků. Zároveň však nejsou emočně stabilní – typickým znakem adolescence je emoční proměnlivost a zvýšená citlivost na stresové podněty.

V krizové situaci se tak mohou objevit různé projevy:

- napodobování vrstevníků nebo autorit,
- přehnaná „hrdinství“ nebo naopak strnulost,
- verbální agrese nebo vyjadřování úzkosti humorem.

Zde je důležité vést žáky k pojmenovávání emocí a vědomé práci s nimi. Pokud děti neprošly žádným tréninkem nebo nácvikem, je pravděpodobnější, že podlehnou panice nebo budou jednat neorganizovaně (Bullock a Coppola, 2017).

Fyziologické projevy stresu

Stresová reakce se u dětí často projevuje i tělesně – například:

- zrychlené dýchání a srdeční tep,
- bledost, třes, nevolnost, bolest břicha,

- psychosomatické příznaky (bolesti hlavy, nutkání na zvracení).

Dlouhodobě nepodchycený stres může vést ke zhoršení školního výkonu, problémům v chování nebo úzkostným poruchám (Vágnerová, 2000).

Důležitost přípravy a nácviku

Opakovaný nácvik krizových situací v bezpečném školním prostředí je podle odborníků jedním z nejeфекtivnějších nástrojů, jak snížit úzkost a zvýšit připravenost dětí (Bullock a Coppola, 2017; Blažková et al., 2015). Pomáhá vytvářet tzv. „automatismy“ – naučené vzorce chování, které mozek v krizové situaci spouští i bez vědomého řízení. Tyto návyky mohou rozhodovat o rychlosti evakuace, schopnosti poskytnout základní pomoc nebo zachovat klid.

Zde je však nezbytné dbát na věkovou přiměřenost – zatímco mladším dětem postačí například hrané scénky, tematické pohádky či hry, starší žáci již zvládnou modelové situace, týmové úkoly a reálná cvičení.

Individuální rozdíly a zranitelné skupiny

Nesmíme zapomínat, že každé dítě je jiné – některé děti jsou přirozeně odolnější, jiné potřebují více podpory. Zvláštní pozornost je nutné věnovat dětem s poruchami chování, autismem, ADHD nebo úzkostnými rysy. Tyto děti potřebují individuální přístup, předem připravené scénáře a bezpečné rámce.

V krizových situacích se v dětské psychice střetávají nepochopení, strach a často i nedostatek zkušeností. Výuka, která je dobře promyšlená, prakticky vedená a emočně bezpečná, může znamenat zásadní rozdíl. Pomáhá totiž nejen připravit dítě na mimořádnou událost, ale také posiluje jeho sebedůvěru, psychickou odolnost a víru v to, že situaci zvládne.

2.2.2 Jak přistupovat k výuce krizového chování citlivě a přiměřeně věku

Vzdělávání dětí v oblasti krizového chování a ochrany obyvatelstva je důležitým nástrojem prevence a připravenosti, ale musí být realizováno s ohledem na psychický vývoj, emoční vyspělost a individuální potřeby dětí. Není cílem děti vystrašit nebo zatížit informacemi, kterým nerozumí. Naopak – cílem je vytvořit bezpečný rámec, ve kterém se děti naučí základní principy zvládání krizových situací, osvojí si praktické dovednosti a současně si zachovávají pocit důvěry a klidu.

Věková přiměřenost: základní princip efektivní výuky

Jak upozorňuje Vágnerová (2000), každé vývojové období má svá specifika, která je třeba při výuce respektovat. Zatímco dítě mladšího školního věku se učí především skrze hru, konkrétní příklady a vizuální materiály, adolescenti už potřebují hlubší porozumění souvislostem a prostor pro diskuzi. Efektivní výuka krizového chování tedy nemůže být univerzální – musí být flexibilní a adaptovaná na věk cílové skupiny.

Mladší školní děti (1.–5. ročník)

- Forma výuky: Pohádky, příběhy, kreslené brožury, videa s animovanými postavami, tematické hry a písničky.
- Cíl: Seznámit s pojmy jako „nebezpečí“, „pomoc“, „ochrana“, a naučit základní reakce – např. volání záchranných složek, rozpoznání varovného signálu, jednoduché prvky první pomoci.
- Pozor: Děti mohou snadno začít vnímat riziko jako hrozbu – proto je důležité klást důraz na pozitivní poselství: „Ty to zvládneš“, „Pomoc je na blízku“, „Společně to dokážeme.“

Dle Danielovské (2003) je nutné u mladších dětí posilovat zejména paměťové uchování jednoduchých pokynů – např. čísla 112, základní pohybové návyky při evakuaci, poznání varovného signálu.

Starší děti (6.–9. ročník)

- Forma výuky: Modelové situace, skupinová práce, řešení krizových scénářů, diskuze, tvorba vlastních preventivních kampaní nebo brožur.
- Cíl: Prohlubovat porozumění pojmům jako krizová situace, evakuace, improvizovaná ochrana, spolupráce s IZS. Posilovat schopnost racionálně reagovat, převzít odpovědnost, zvládat paniku.
- Pozor: Adolescenti často projevují sklon k „nadhledu“ – téma je třeba ukotvit ve skutečných událostech (např. případové studie, zkušenosti z reálných zásahů HZS, média).

Bullock a Coppola (2017) doporučují využívat interaktivní výukové metody, které podporují participaci, řešení problémů a posilování kritického myšlení – to je zásadní pro krizové chování.

Citlivost a bezpečí: zásadní principy výuky

Výuka krizového chování se dotýká témat, která mohou být pro některé děti emocionálně náročná – ztráta bezpečí, zranění, smrt. Je třeba postupovat opatrně, s respektem a bez dramatizace. Vhodná je reflexe po výuce – děti se ptáme: „Jak ses cítil?“, „Co ti přišlo důležité?“, „Máš otázky?“.

Podle Hurychové a Ptáčkové (2022) je klíčem k úspěchu empatie – učitel by měl vnímat citlivost skupiny, být připraven reagovat na emocionální reakce dětí a vytvářet prostředí, kde se nikdo nebojí říct „bojím se“ nebo „nevím“.

Využití různorodých metod a médií

Moderní výuka by měla využívat různé formy obsahu. Jak uvádí Čapek (2015), různorodost výukových metod zvyšuje šanci, že si žák najde svůj způsob porozumění látce. V oblasti ochrany obyvatelstva je důležité kombinovat:

- pohybové aktivity (návuk evakuace, hasičská stanoviště),
- vizuální materiály (infografiky, brožury, pracovní listy),
- digitální obsah (interaktivní testy, videa, hry),
- tvůrčí úkoly (komiks, scénář, dramatizace situace),
- skupinové práce a projekty (návrh krizového plánu školy apod.).

Individualizace a podpora zranitelných žáků

Nesmíme zapomínat, že výuka se týká i dětí s různými specifickými potřebami – například dětí s PAS, ADHD, poruchami učení nebo vysokou citlivostí. Tito žáci potřebují individuální přístup, předvídatelnost, více opakování a často i doprovodné vysvětlení v jednoduché formě.

Citlivý a věku přiměřený přístup je nezbytnou podmínkou pro efektivní a bezpečné vzdělávání v oblasti krizového chování. Děti by se měly cítit podpořeny, nikoliv ohroženy. Měly by odcházet s pocitem: „Vím, co mám dělat. Nejsem na to sám. Dokážu to.“ Taková výuka nejen že zvyšuje bezpečnost, ale především buduje psychickou odolnost a důvěru ve vlastní schopnosti – což jsou hodnoty, které mají význam nejen v krizových situacích, ale i v každodenním životě.

2.2.3 Význam nácviku a opakování (vytváření automatismů)

V krizových situacích často rozhodují vteřiny. Emoce a stres mohou výrazně omezit schopnost racionálního uvažování, a právě proto je opakování a trénink klíčem k efektivní reakci. Cílem výuky ochrany obyvatelstva není jen teoretické porozumění – ale především schopnost reagovat automaticky, rychle a správně. Nácviky a simulace pomáhají formovat tzv. automatismy, tedy naučené vzorce chování, které dítě v krizové situaci „spustí“, i když je pod tlakem, ve stresu nebo zmatku.

Co jsou automatismy a proč jsou důležité

Podle Bullocka a Coppoly (2017) je automatizované chování jedním z nejdůležitějších faktorů přežití v mimořádné události. Lidský mozek má v krizové situaci tendenci reagovat tzv. „plazím mozkiem“ – tedy instinktivně. Pokud není reakce nacvičena, může se dítě zablokovat nebo zareagovat nevhodně. Naopak pokud má situaci „natrénovanou“, mozek dokáže automaticky „sáhnout“ po již známém scénáři.

Právě proto je nezbytné, aby výuka ochrany obyvatelstva obsahovala opakované praktické nácviky – nejen jednorázovou prezentaci, ale systematický trénink.

Co všechno je vhodné nacvičovat

Podle Blažkové et al. (2015), Holece (2021) nebo Folwarczného a Pokorného (2006) by mělo být součástí opakovaného nácviku především:

- poznání a reakce na varovné signály, včetně verbálního upozornění pedagoga,
- evakuace – kudy vede úniková cesta, kde je shromaždiště, co si vzít s sebou,
- základní prvky první pomoci – přivolání pomoci, ošetření odřeniny, stabilizovaná poloha,
- improvizovaná ochrana – zakrytí úst a nosu, ukrytí, ochrana proti kouři nebo prachu,
- chování při přítomnosti cizí osoby / aktivního útočníka – tichý pohyb, hledání úkrytu, neprovokovat,
- volání na tísňové linky – co říci, jak se představit, jak popsat situaci.

Jak často nácvik provádět

Podle zkušeností Hasičského záchranného sboru a doporučení v Modulu J (2019) je ideální, pokud se nácviky realizují alespoň:

- 1× ročně jako komplexní cvičení (např. evakuace celé školy),
- průběžně v rámci výuky nebo projektových dní,
- častěji u mladších dětí formou opakování her, pohádek, příběhů,
- při změně prostor (např. přestup na druhý stupeň, nové budovy).

Vliv opakování na psychiku dítěte

Nácvik nemá jen praktický význam. Jak upozorňuje Vágnerová (2000), opakování zvyšuje psychologický pocit jistoty – dítě ví, co má dělat, a tím se snižuje jeho úzkost. Právě jistota a struktura jsou základními prvky prevence paniky. Pravidelný trénink navíc podporuje sebedůvěru: „Já to umím zvládnout.“

Pokud je cvičení vedeno klidně a přirozeně, stává se běžnou součástí školního života – nikoliv strašákem. Jak uvádí Hurychová a Ptáčková (2022), cílený nácvik krizového chování pomáhá dětem lépe zvládat i běžné stresové situace (ztracení se ve městě, pád na kole, nemoc blízkého).

Věková přiměřenost nácviku

Forma nácviku se musí odvíjet od věku žáků:

- Mladší děti (1.–3. třída): krátké, jednoduché, hravé – např. nacvičování postupu „zavolej pomoc“, „když zazní siréna, poslechnu paní učitelku“.
- Starší děti (4.–5. třída): zapojení do jednoduchých simulací – např. co dělat, když je kouř, co zabalit do evakuačního zavazadla.
- Druhý stupeň: komplexnější modelové situace, hraní rolí, diskuse a analýza situací, skupinová spolupráce.

Důležité je postupné budování schopností – děti by neměly být přetíženy, ale zároveň je třeba se vyhnout bagatelizaci.

Bez praktického nácviku se z výuky ochrany obyvatelstva stává pouhá teorie. Teprve opakováním, modelováním a simulací dochází k vytvoření vnitřních vzorců chování, které mají v krizové situaci zásadní význam. Cílem není děti strašit, ale edukovat je. Poskytnout jim nástroje, díky kterým budou vědět, co dělat. Výuka se tak nestává jen prevencí nebezpečí, ale i cestou k osobnímu růstu, odpovědnosti a empatii.

2.3 Role učitele jako průvodce i ochránce

Učitel je ve školním prostředí nejen pedagogem, ale často i autoritou, mentorem a v krizových situacích také psychickou oporou a organizátorem bezpečnostních opatření. Jeho role v souvislosti s edukací v oblasti ochrany obyvatelstva je zcela zásadní – a to jak v prevenci, tak v reálném řízení krizových scénářů. Zejména děti na prvním stupni ZŠ se k učiteli upínají jako k osobě, která „ví, co dělat“ – a to nejen ve výuce, ale i v situacích ohrožení.

Učitel jako vzor chování

Jak uvádějí Hurychová a Ptáčková (2022), žáci vnímají učitele jako model chování. Pokud učitel při simulované krizové situaci (např. evakuace, nácvik první pomoci) zůstává klidný, rozhodný a srozumitelně komunikuje, přenáší tím stabilitu i na děti. Jeho chování pomáhá zmírňovat úzkost, stres nebo chaos. Děti nejsou schopny samostatně odhadnout rozsah rizika – zrcadlí tedy emoce dospělého, kterému důvěřují.

V mimořádné události je učitel vnímán nejen jako průvodce krizí, ale i jako ochránce a garant bezpečí (Bullock a Coppola, 2017). Jeho úkolem je nejen zajistit evakuaci nebo ukrytí, ale zároveň i psychickou podporu – slovy, gesty, přítomností.

Didaktická příprava na roli v krizových situacích

Blažková et al. (2015) upozorňují, že učitelé často nemají dostatečné metodické vedení nebo praktické zkušenosti v oblasti krizové edukace. Proto je důležité nejen školit pedagogy v oblasti zásad ochrany obyvatelstva, ale i v dovednostech, jak tyto situace didakticky zprostředkovat – např. skrze:

- bezpečné modelové situace,
- diskusi a reflexi s žáky,
- přiměřené a emočně vyvážené formy výuky (Čapek, 2015),
- skupinovou spolupráci,
- zapojení pozitivních příkladů a příběhů.

Zároveň je klíčové, aby se učitel necítil sám – školy by měly vytvořit krizové plány, stanovit odpovědnosti a poskytnout učitelům metodickou oporu (Holec, 2021).

Učitel jako zprostředkovatel prevence

Učitel hraje také zásadní roli v prevenci – nejen předávání informací, ale i budování postojů, hodnot a odpovědnosti. Jak zdůrazňuje Gabbard (2008), bezpečnostní výuka ve školách není o militarizaci výuky, ale o podpoře schopnosti dětí rozpoznat riziko, chránit sebe i druhé, rozhodovat se odpovědně a pomáhat.

Zároveň se učitel stává důležitým spojovacím článkem mezi žáky, školou a rodiči – může přispět k celkové kultuře bezpečí v prostředí školy i mimo ni.

Význam emoční inteligence a komunikačních dovedností

V krizové výuce je potřeba víc než jen znalosti – klíčová je emoční inteligence učitele. Schopnost naslouchat, vnímat neverbální signály dětí, podpořit je slovem i emocí. Podle Vágnerové (2000) děti vnímají nejen obsah sdělení, ale i tón hlasu, řeč těla, mimiku.

Učitel by měl umět:

- podat jasné a klidné instrukce,
- vysvětlit dětem smysl opatření (proč je důležité trénovat, proč musíme být tiše apod.),
- poskytnout prostor pro otázky a emoční vyjádření (obavy, dotazy),
- zachovat přirozenost – nebát se přiznat „nevím, ale zjistím“, být autentický.

Podpora učitele ze strany systému

Učitel by však neměl nést tuto zodpovědnost sám. Podle Blažkové et al. (2015) je nezbytné, aby:

- škola měla zpracovaný plán ochrany obyvatelstva a krizový plán,
- učitelé byli pravidelně školeni a metodicky vedeni (např. v rámci programu HZS ČR),
- vznikaly interdisciplinární týmy – spolupráce s psychologem, výchovným poradcem, hasiči apod.,
- stát i kraj poskytoval dostatek materiálů a metodických návodů (např. MODUL J, MŠMT 2003, HZS ČR 2020).

Učitel je v oblasti výuky ochrany obyvatelstva nezastupitelnou osobou. Nejen že připravuje děti na situace ohrožení, ale sám je i žijícím příkladem toho, jak se v krizové

situaci chovat – klidně, rozvážně a s ohledem na druhé. Je to právě jeho role, která dokáže přetavit obavy dětí v kompetenci, chaos v jasný plán, a strach v důvěru.

Je tedy zcela nezbytné, aby učitelé nebyli ponecháni v této roli sami – ale aby byli podporováni, vzděláváni a vybaveni vším, co pro svou roli ochránce a průvodce potřebují.

2.4 Role rodiny ve spolupráci se školou

V oblasti ochrany obyvatelstva a přípravy na mimořádné situace nelze roli rodiny a školy vnímat odděleně. Dítě přejímá modely chování nejen od pedagogů, ale především od svých rodičů a blízkých. Škola má zásadní edukační funkci, ale bez podpory a propojení s domácím prostředím může být její vliv omezený. Efektivní osvěta v této oblasti proto vyžaduje vzájemnou spolupráci mezi školou a rodinou.

Rodina je často prvním prostředím, kde dítě slyší o tom, co je to požár, bouřka, nebo proč zní siréna. Pokud rodiče sami berou tato témata vážně, dítě je začne vnímat jako důležitá. Naopak pokud doma převládá bagatelizace nebo nezájem, snižuje se pravděpodobnost, že dítě bude v krizové situaci reagovat adekvátně. Podle Hurychové a Ptáčkové (2022) je klíčovým prvkem výchovy ke zvládání rizik otevřená komunikace a autentické vedení – a to jak ve škole, tak v rodině.

Škola má ideální příležitost k tomu, aby rodiče do edukace aktivně zapojila. Například formou informačních brožur, zapojením rodičů do tematických dnů nebo nácviků, sdílením výukových materiálů (např. pracovní listy, odkazy na informační portály typu Záchranný kruh) nebo nabídkou besed. Takové propojení může posílit nejen znalosti dětí, ale i připravenost celé rodiny.

Rodiny by měly být také informovány o konkrétních postupech, které škola v případě mimořádné události aplikuje – např. kde je shromaždiště, jak bude probíhat evakuace, kdy a jak jsou rodiče kontaktováni. Transparentní sdílení těchto informací zvyšuje důvěru a eliminuje paniku v případě reálné události. Jak uvádí Holec (2021), komunikace mezi institucemi a veřejností je klíčovým prvkem krizového managementu – a rodiny jsou součástí této rovnice.

Důležité je také vnímat, že některé děti mohou žít v prostředí, kde se o krizových tématech nemluví vůbec, nebo kde panují mylné představy (např. „Nám se to stát nemůže“, „To je zbytečné strašení“). Škola má proto zodpovědnost pracovat s různorodým zázemím

a nabídnout kompenzaci tam, kde rodina z různých důvodů selhává. Právě zde se ukazuje význam školy jako místa, které poskytuje nejen vzdělání, ale i prevenci a ochranu.

Z praxe preventistů vyplývá, že tam, kde je osvěta vedena komplexně a zahrnuje i rodiče, jsou výsledky lepší – děti jsou vnímavější, pamatují si víc a jsou schopny předat informace dál (Blažková et al., 2015). Rodiče často sami oceňují, že díky dětem získají přístup k důležitým informacím, které si jinak nevyhledávají.

Rodina a škola tedy tvoří spojené nádoby. Když spolupracují, vytvářejí pro dítě konzistentní a bezpečný rámec, ve kterém se učí nejen znát krizové scénáře, ale i jim čelit. V dnešním světě, kde jsou hrozby velmi různorodé – od přírodních katastrof po kybernetické útoky – je právě tato spolupráce jedním z pilířů odolné společnosti.

2.5 Dílčí závěr teoretické části

Teoretická část této práce se zaměřila na problematiku ochrany obyvatelstva v kontextu edukace žáků základních škol. V první řadě byla definována samotná ochrana obyvatelstva jako soubor opatření, která mají za cíl minimalizovat dopady mimořádných událostí na lidské životy, zdraví a majetek (Blažková et al., 2015; Holec, 2021). Byla popsána její legislativní opora – včetně klíčových zákonů, jako je zákon č. 239/2000 Sb. o integrovaném záchranném systému nebo zákon č. 240/2000 Sb. (tzv. krizový zákon) – a vymezena role škol a pedagogických pracovníků jako důležitých článků systému ochrany obyvatelstva v oblasti prevence i reakce.

Další kapitoly teoretické části rozvinuly význam cílené edukace v oblasti ochrany obyvatelstva na 1. a 2. stupni ZŠ. Bylo ukázáno, že systematické vzdělávání dětí v této oblasti přispívá nejen ke zvýšení jejich připravenosti na mimořádné situace, ale i k rozvoji klíčových kompetencí – zejména v oblasti osobnostní a sociální výchovy, spolupráce, řešení problémů či odpovědného rozhodování (Čapek, 2015; Zormanová, 2012). Formy výuky zahrnují široké spektrum od tematických her po modelové situace a praktické nácviky, jejichž účinnost je podmíněna pravidelností, věkovou přiměřeností a pedagogickým vedením.

Pozornost byla rovněž věnována psychologickým aspektům krizového chování dětí. Teoretický rámec ukázal, že děti vnímají ohrožení specificky – často velmi emocionálně – a jejich schopnost adekvátně reagovat je závislá nejen na věku a osobnostní výbavě, ale zejména na předchozím nácviku, vedení a podpoře (Vágnerová, 2000; Hurychová

a Ptáčková, 2022). Význam učitele jako klíčové autority a průvodce byl zdůrazněn ve vztahu k vytváření bezpečného prostředí, ve kterém se děti učí zvládat stres a jednat efektivně.

Na základě zpracované literatury a odborných dokumentů lze shrnout, že edukace v oblasti ochrany obyvatelstva má své pevné opodstatnění, je legislativně zakotvena a pedagogicky realizovatelná. Přesto však zůstává otázkou, nakolik jsou tyto poznatky uplatňovány v praxi konkrétních základních škol.

Zde se tedy otevírá prostor pro praktickou část práce, jejímž cílem bude zjistit:

- jakým způsobem je ochrana obyvatelstva aktuálně začleněna do výuky na vybrané základní škole,
- jaké postoje zaujímají pedagogové vůči tomuto tématu,
- jaké překážky a motivace se pojí s realizací praktických výukových forem,
- a jaký konkrétní edukační materiál či výuková aktivita by mohla přispět ke zlepšení aktuální situace.

Praktická část se proto zaměří nejen na mapování současného stavu, ale i na vytvoření návrhu edukačního programu, který bude odpovídat potřebám žáků i možnostem školní výuky. Cílem je vytvořit realistický, využitelný a přenosný model, který může být inspirací pro širší využití ve školní praxi.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

3 CÍL A METODOLOGIE VÝZKUMU

Teoretická část práce vytvořila základní rámec pro porozumění oblasti ochrany obyvatelstva ve školním prostředí, a to jak z pohledu legislativy, psychologických aspektů, tak i metodické přípravy. Praktická část se bude zaměřovat na konkrétní školní realitu: jak je výuka ochrany obyvatelstva na základních školách aktuálně realizována, jak ji vnímají samotní pedagogové, a jaké existují možnosti pro její efektivní rozšíření.

Hlavním cílem této části je nejen získat kvalitativní data z prostředí školy, ale také navrhnout smysluplnou edukační aktivitu, kterou bude možné reálně uplatnit v praxi. Výstupem tedy není pouze reflexe současného stavu, ale i konkrétní návrh, který bude reagovat na zjištěné potřeby a možnosti školy.

Součástí výzkumu jsou rozhovory s učiteli, dotazníkové šetření a následný návrh vlastního edukačního programu ve formě výukového dne. Tento postup umožňuje propojit teoretická východiska s praktickou aplikací a nabídnout ucelený obraz o tom, jak by mohla edukace v oblasti ochrany obyvatelstva vypadat na základní škole.

3.1 Cíle praktické části

Hlavním cílem praktické části je zhodnotit stávající stav výuky témat spojených s ochranou obyvatelstva na vybrané základní škole a na základě zjištěných poznatků navrhnout edukační program, který by mohl být efektivně využit v praxi.

Konkrétněji jsou cíle následující:

- Zjistit, jak a zda se výuka ochrany obyvatelstva na 1. a 2. stupni ZŠ v současnosti realizuje.
- Analyzovat postoje a zkušenosti pedagogických pracovníků k této tematicce.
- Identifikovat klíčové překážky a motivátory pro začlenění tématu do výuky.
- Vytvořit návrh výukového dne / edukačního programu (např. s využitím pracovních listů, simulací, brožur, tematických stanovišť).
- Posoudit možnosti začlenění navržené aktivity do školního vzdělávacího programu (ŠVP) či formou projektového dne.
- Navrhnout, jak tento přístup dále rozvíjet (např. spolupráce s IZS, další vzdělávání pedagogů, propojení s rodinou).

Cílem není pouze analýza současného stavu, ale také vytvoření konkrétního výstupu, který bude přínosný jak pro školu, tak potenciálně i pro další vzdělávací instituce.

3.2 Použité metody

V praktické části této práce byly zvoleny kvalitativní metody výzkumu, které umožňují hlubší porozumění postojům a potřebám pedagogických pracovníků v souvislosti s výukou ochrany obyvatelstva. Namísto kvantitativního dotazníkového šetření byly preferovány metody, které dávají prostor individuálnímu vyjádření, kontextu a konkrétním zkušenostem.

Polostrukturované rozhovory s pedagogy

Hlavní výzkumnou metodou jsou polostrukturované rozhovory s vybranými pedagogickými pracovníky působícími na 1. a 2. stupni základní školy. Tato forma rozhovoru umožňuje kombinaci předem připravených otázek s volnější diskuzí, v níž se mohou objevit nové podněty či témata.

Rozhovory se zaměřují na následující oblasti:

- Zkušenosti pedagogů s výukou ochrany obyvatelstva.
- Vnímání důležitosti této tematiky.
- Využívané metody a formy výuky (pokud existují).
- Bariéry a motivace k realizaci takového vzdělávání.
- Názory na možnosti zlepšení, včetně využití externích materiálů.

Získané poznatky tvoří základ pro návrh edukačního programu a zároveň poskytují vhled do aktuálních podmínek a potřeb školního prostředí.

Případová studie vybrané základní školy

Druhou použitou metodou je případová studie, která se soustředí na konkrétní základní školu, kde byl výzkum realizován. Tento přístup umožňuje propojit zjištění z rozhovorů s analýzou školního vzdělávacího programu (ŠVP), dostupných materiálů a prostředí školy.

Případová studie je vhodná zejména proto, že ochrana obyvatelstva není vždy jasně ukotvena ve výuce jako samostatný předmět, a její realizace se může lišit podle školního kontextu, osobního nasazení pedagogů i vnějších podmínek.

Návrh edukačního programu / výukového dne

Na základě získaných dat je vytvořen návrh edukačního dne zaměřeného na ochranu obyvatelstva. Tato část výzkumu je zároveň praktickým výstupem práce a má sloužit jako konkrétní inspirace či doporučení pro školní praxi.

Program bude obsahovat:

- Strukturu tematických bloků a stanovišť.
- Ukázkové pracovní listy.
- Praktické úkoly a modelové situace.
- Přehled metodického postupu pro pedagogy.
- Možnosti zařazení do ŠVP nebo jako součást projektového dne.

3.3 Výzkumný vzorek – popis školy a respondentů

Výzkum probíhal na základní škole, která si nepřála být jmenována. Z tohoto důvodu bude škola anonymizována a bude označena jako ZŠ XYZ. Základní škola se nachází ve Středočeském kraji. Jedná se o úplnou základní školu.

Škola XYZ je moderně vybavena, má k dispozici vlastní tělocvičnu, počítačovou učebnu, odborné učebny, knihovnu. Ve škole působí stabilní pedagogický sbor, který tvoří 24 učitelů, z toho 17 žen a 7 mužů.

Charakteristika výzkumného vzorku

Pro realizaci výzkumu bylo vybráno pět pedagogických pracovníků s rozdílnou délkou praxe i aprobací, aby bylo dosaženo co nejširšího spektra pohledů. Výběr proběhl záměrně (účelovým výběrem) na základě ochoty pedagogů spolupracovat a zároveň s ohledem na jejich profesní zařazení:

- Respondent R1 – učitel/ka 1. stupně, praxe 4 roky.
- Respondent R2 – učitel/ka 2. stupně, praxe 6 let, přírodopis, zeměpis.
- Respondent R3 – zástupce/kyně ředitele školy, praxe 20 let, tělesná výchova, výchova ke zdraví.
- Respondent R4 – učitel/ka 2. stupně, praxe 15 let, český jazyk, výchova k občanství.

- Respondent R5 – učitel/ka 1. stupně, praxe 3 roky, se zájmem o zážitkovou pedagogiku.

Tito respondenti se účastnili polostrukturovaných rozhovorů, které probíhaly osobně v prostorách školy, v rozmezí dvou týdnů. Rozhovory trvaly přibližně 30–40 minut a byly vedeny podle předem připravené osnovy s možností volné diskuze.

Výzkumný vzorek byl zvolen tak, aby poskytl vhled do obou stupňů ZŠ a zároveň do pohledu vedení školy, které hraje klíčovou roli při implementaci nových tematických okruhů či edukačních aktivit do praxe.

3.4 Aktuální výuka ochrany obyvatelstva – zda a jak probíhá

Z výzkumu provedeného na Základní škole XYZ vyplynulo, že téma ochrany obyvatelstva není běžnou součástí každodenní výuky, ačkoli je v rámcových vzdělávacích dokumentech formálně obsaženo. Učitelé zpravidla téma zařazují epizodicky, většinou v návaznosti na konkrétní události (např. cvičný požární poplach) nebo při projektových dnech typu „Den s IZS“, kdy do školy přichází externí odborníci z řad složek integrovaného záchranného systému. Učitelé zároveň přiznávají, že se ve výuce této oblasti necítí dostatečně kompetentní.

„Upřímně – vím, že bych to s dětmi měl/a probírat, ale ne vždy vím jak. Když se zmíní třeba požár nebo útok, děti začnou být nervózní, a já nechci vyvolávat paniku,“ uvedl/a učitel/ka 1. stupně (respondent R1).

Tento výrok ilustruje nejistotu, která je pro pedagogy v této oblasti typická. Téma je považováno za závažné a důležité, ale zároveň za emočně náročné a citlivé, což potvrzuje i učitel/ka na 2. stupni:

„Děti se mě někdy ptají, co dělat při výbuchu nebo když někdo začne střílet. To se těžko odpovídá. Máme nějaké brožury, ale chybí mi opora – metodika, materiály, něco, čeho se můžu držet,“ (respondent R2).

I přesto, že některé prvky ochrany obyvatelstva se objevují např. v prvouce (tísňová volání, dopravní výchova), přírodovědě (živelní pohromy) či výchově k občanství (práva a povinnosti), výuka není systematická ani provázaná. Děti tak získávají pouze střípky informací, které si často nejsou schopny spojit do uceleného rámce krizového chování.

„Děláme požární cvičení, to ano. Ale aby děti věděly, co si zabalit do evakuačního zavazadla? To už se vysvětluje málokdy,“ doplnil/a učitel/ka z 2. stupně (respondent R4).

Chybějící metodická podpora a nedostatek výukových materiálů byly zmíněny opakovaně. Jak poznamenal/a zástupce/kyně vedení školy:

„Chybí nám něco jednoduchého, ale profesionálního – srozumitelné pracovní listy, scénáře, audiovizuální podpora. Učitelé by pak možná měli větší chuť se tématu věnovat.“ (respondent R3).

Tato výpověď koresponduje se závěry odborné literatury – například Blažková et al. (2015) poukazuje na to, že absence systematických výukových programů a vzdělávání učitelů výrazně snižuje kvalitu bezpečnostní edukace na školách. Podobně Bullock a Coppola (2017) zdůrazňují, že účinná příprava dětí na mimořádné události musí vycházet z praktické, zážitkové výuky, nikoli pouze z teoretického podání.

Z hlediska forem výuky pedagogové uvedli, že převažují formy výkladu, diskuse a občasné projekce videí, výjimečně se využívají interaktivní metody jako simulace nebo práce s modelovými situacemi. Někteří učitelé se pokusili zařadit i tematickou hru nebo nácvik první pomoci, ale často naráželi na časové omezení, přeplněné osnovy a chybějící podporu vedení.

Z výpovědí pedagogů je patrné, že mají zájem o tuto problematiku, ale potřebují vedení a jistotu – v podobě školení, metodických opor a konkrétních výukových nástrojů. Škola jako instituce si je vědoma významu této oblasti, ale její reálná implementace do výuky zatím pokulhává. Většina dotázaných se shodla, že vytvoření uceleného, věkově přiměřeného a prakticky orientovaného edukačního programu by bylo významným přínosem jak pro učitele, tak pro žáky samotné.

3.5 Názory pedagogů na zařazení této problematiky

Z rozhovorů s pedagogy základní školy XYZ vyplynulo, že téma ochrany obyvatelstva vnímají jako nezbytnou součást výchovy a vzdělávání, která by měla být v rámci školního prostředí systematicky začleněna. Učitelé si uvědomují rostoucí výskyt mimořádných událostí v každodenním životě a zvyšující se potřebu připravit děti na nenadálé krizové situace.

Přesto se ukazuje, že mnozí z nich mají k výuce této oblasti smíšený postoj – na jedné straně chápou její důležitost, na straně druhé se obávají jejího nesprávného uchopení nebo neadekvátní reakce žáků.

„Myslím, že je správné, aby děti věděly, co dělat při požáru nebo když slyší sirénu. Ale nechci je zbytečně stresovat,“ uvedl/a učitel/ka prvního stupně (respondent R1).

Podobné obavy sdílelo více respondentů. Nejčastěji zmiňovaným problémem byla absence metodické přípravy a jistoty, jak s dětmi o těchto tématech mluvit citlivě a přiměřeně. Například třídní učitel/ka z druhého stupně uvedla:

„V televizi je dnes všechno – útoky, nehody, živelné katastrofy. Děti se ptají, a je dobře, že se ptají. Jenže já kolikrát nevím, jak jim odpovědět tak, aby to bylo správně, a přitom nevyvolalo úzkost,“ (respondent R4).

Většina pedagogů se nicméně shodla na tom, že vzdělávání v oblasti ochrany obyvatelstva by mělo být více ukotveno ve školních osnovách a probíhat nejen při mimořádných akcích nebo jednorázových projektech, ale kontinuálně a věkově přiměřeně. Tento přístup by podle jejich názoru podpořil stabilitu, rutinu a důvěru u dětí, které by si osvojily základní pravidla a scénáře chování v krizových situacích.

„Děti si nejlépe zapamatují, co si samy vyzkouší. Když jim jen pustím video, za týden nevědí nic. Ale když by si zabalili evakuační zavazadlo nebo si zkusili zavolat pomoc, to už zůstane,“ popsal/a učitel/ka výchovy ke zdraví (respondent R3).

Zároveň zaznělo, že školy samotné by měly mít větší podporu od státu a zřizovatelů, aby mohly tuto oblast rozvíjet. Mnozí učitelé by uvítali zapojení odborníků – hasičů, záchranářů nebo policistů – nejen jako hostů na jednorázových akcích, ale i jako pravidelných partnerů ve výuce.

„Bylo by super, kdyby tu jednou za pololetí přišel někdo z hasičů nebo záchranky a ukázal dětem, co dělat. My jsme učitelé, ne krizoví manažeři,“ shrnul jeden z respondentů (R2).

V odpovědích se často objevovalo přání mít k dispozici konkrétní výukové materiály – srozumitelné, věcně správné, přehledně zpracované a určené pro různé věkové kategorie. Pedagogové vnímají nedostatek takových nástrojů jako zásadní bariéru v efektivním zařazení problematiky do výuky.

Závěrem lze říci, že postoj učitelů k výuce ochrany obyvatelstva je převážně pozitivní, ale naráží na limity kompetencí, času a dostupných pomůcek. Navzdory těmto výzvám však většina dotázaných vyjadřovala vůli a zájem tuto oblast do výuky více integrovat, pokud budou mít odpovídající podporu.

3.6 Překážky a motivace

Z výpovědí respondentů základní školy XYZ vyplynulo, že jedním z klíčových důvodů, proč téma ochrany obyvatelstva není ve školní výuce věnováno více prostoru, jsou systémové a organizační překážky. První z nich je nedostatek času. Většina pedagogů má svůj rozvrh nabitý a často se potýká s tlakem na výkon v hlavních předmětech. Jak uvedl jeden z vyučujících:

„Musíme dohánět učivo, máme plno projektů, testů, a když pak máte zařadit ještě něco dalšího, třeba ochranu obyvatelstva, tak už prostě nevíte kam,“ (respondent R2).

Další významnou bariérou je nízká připravenost a odbornost učitelů v dané oblasti. Přestože všichni dotázaní vnímají důležitost výuky ochrany obyvatelstva, většina z nich se necítí dostatečně kvalifikovaná k jejímu vedení. Chybí jim nejen znalosti o konkrétních postupech, ale i didaktické dovednosti, jak dané téma uchopit s ohledem na věk žáků.

„Nevím přesně, co bych měla dětem říct, jak jim to podat. Bojím se, že bych něco pokazila, nebo je třeba zbytečně vystrašil/a,“ přiznal/a učitel/ka přírodopisu (respondent R2).

Pedagogové často zmiňovali i nedostatečné materiální a metodické zázemí. V současné době nemají k dispozici jednotné výukové materiály, podle kterých by se mohli řídit. Výuka je tedy velmi individuální, často závislá na vlastní iniciativě a kreativitě učitele.

„Občas něco najdu na internetu, ale každý si to dělá po svém. Chybí mi prostě něco oficiálního, co by mi řeklo – tohle jsou hlavní body, takhle to dělej,“ uvedl/a učitel/ka výchovy ke zdraví (respondent R3).

Z hlediska vnější motivace zaznívaly požadavky na větší podporu ze strany vedení škol a resortních institucí. Většina pedagogů by uvítala školení, vzdělávací semináře, workshopy nebo jednoduše dostupné, věcně správné a atraktivní výukové pomůcky.

Na druhé straně se v odpovědích objevovalo i několik silných vnitřních motivací. Jednou z nejčastějších byla osobní zkušenost s mimořádnou událostí, například povodní, požárem nebo vážným úrazem, která v učitelích zanechala hluboký dojem. Tito pedagogové často vyjadřovali přesvědčení, že výuka těchto témat může mít reálný dopad na život dítěte.

„Zažil/a jsem, jak rychle se situace může zvrtnout. Když to děti budou znát a vědět, co dělat, může to někomu zachránit život. A to je víc než jakákoliv známka,“ popsal/a učitel/ka druhého stupně (respondent R2).

Učitelé také často mluvili o silném vztahu ke svým žákům, který je motivuje k tomu, aby jim poskytli nejen vědomosti, ale i praktické nástroje do života. V tomto směru se shodovali na tom, že pokud by měli adekvátní podporu a materiály, byli by připraveni se tématu věnovat aktivně a s plným nasazením.

„Když budu mít k ruce pracovní listy, nějaký plán nebo nápady, klidně do toho půjdu. Nechci jen učit. Chci je připravit,“ dodal/a učitel/ka třetí třídy (respondent R5).

Z výzkumu tedy jednoznačně vyplývá, že motivace učitelů existuje, ale je třeba překonat praktické a systémové bariéry, které jim ve výuce ochrany obyvatelstva brání. Těmto potřebám a výzvám se věnuje následující kapitola, která představuje konkrétní návrh edukačního programu přizpůsobeného podmínkám základní školy.

3.7 Shrnutí analytické části

Analýza rozhovorů s pedagogy a případové studie Základní školy XYZ poskytla ucelený pohled na současný stav edukace v oblasti ochrany obyvatelstva na základních školách. Získaná data potvrzují, že ačkoliv je tato tematika považována za důležitou, její praktická realizace ve školním prostředí je spíše nahodilá, nesystematická a často závislá na osobním zájmu a iniciativě konkrétních pedagogických pracovníků.

Nerovnoměrná implementace tématu do výuky patří k nejčastějším zjištěním. Některé školy využívají preventivní programy nebo spolupráci s místními složkami IZS (integrovaný záchranný systém), jiné se tématu věnují pouze okrajově. Typické je, že většina učitelů si není jistá, kam problematiku tematicky zařadit. Často ji začleňují spíše nahodile – například v rámci prvouky, přírodovědy, občanské výchovy nebo projektových dnů. *„V podstatě to není nikde pevně dané,“* uvedl/a učitel/ka 2. stupně.

Dalším silným tématem se ukázala být nedostatečná metodická opora. Pedagogové často zmiňovali, že jim chybí strukturované výukové materiály, jasná doporučení nebo podpora ze strany vedení či MŠMT. *„Kdyby existoval metodický list nebo manuál, co přesně a jak dělat, hned bychom to použili. Ale takhle si člověk všechno hledá sám,“* vyjádřil/a se učitel/ka 1. stupně. Tato potřeba je obzvlášť palčivá u mladších učitelů a u těch, kteří s tematikou dosud nepřišli do kontaktu.

Přestože je ochrana obyvatelstva vnímána jako důležité téma, často se potýká s časovým tlakem. Pedagogové poukazovali na přeplněnost výukových plánů a nedostatek prostoru pro nové obsahy. *„Těch věcí, co musíme stihnout, je tolik, že člověk bojuje o každou*

hodinu,“ uvedl vyučující 2. stupně. Tento aspekt se ukazuje jako jeden z největších limitujících faktorů pro pravidelné zařazování tématu do výuky.

Navzdory těmto obtížím z rozhovorů vyplynula silná motivace učitelů, pokud by byla k dispozici vhodná podpora. Mnozí ocenili možnost realizace projektového dne nebo tematického bloku, kde by se žáci mohli seznamovat s ochranou obyvatelstva zážitkovou formou. „*Kdybych měl/a jasný plán a pomůcky, ráda bych se do toho pustila. Děti to baví a hlavně to má smysl,*“ uvedl/a třídní učitel/ka 1. stupně.

Za důležitý faktor byla rovněž označena věková přiměřenost výuky. Pedagogové upozorňovali na nutnost pracovat s emocemi dětí a volit citlivé formy výkladu. „*Nechceme dětem způsobit úzkost, ale připravit je na reálné situace. Je to balancování na tenké hraně,*“ zaznělo během rozhovoru.

Významné zjištění představuje i převládající pozitivní přístup k možnosti mezioborové spolupráce – například s HZS, Policií ČR nebo Českým červeným křížem. Učitelé vítají, pokud mohou výuku podpořit praktickými ukázkami, návštěvami, nebo přímým kontaktem s odborníky. „*Děti si z toho odnesou mnohem víc, když si to zkusí nebo jim to někdo ukáže v praxi,*“ shrnul jeden z respondentů.

Výsledky analytické části tedy ukazují, že:

- ochrana obyvatelstva je školami vnímána jako důležité, ale opomíjené téma,
- chybí metodická a materiální podpora pro zařazení této problematiky do výuky,
- učitelé mají zájem se tématu věnovat, pokud dostanou vhodné nástroje a prostor,
- praktické formy výuky jsou velmi vítané a považované za efektivní,
- je třeba klást důraz na věkovou přiměřenost a emocionální bezpečí dětí.

Tyto poznatky tvoří východisko pro navržení konkrétního edukačního programu, který bude prezentován v následující části práce.

4 NÁVRH EDUKAČNÍHO PROGRAMU

4.1 Návrh konkrétní aktivity: brožura, pracovní listy, výuková stanoviště, simulace

Na základě předchozí analýzy aktuálního stavu výuky ochrany obyvatelstva na základních školách, zjištěných potřeb pedagogů i doporučení odborné literatury, byl vytvořen návrh konkrétní edukační aktivity – tematicky uceleného výukového dne pro žáky základní školy, který reflektuje klíčové oblasti ochrany obyvatelstva, jako je první pomoc, evakuace, orientace ve varovných signálech či chování v rizikových situacích. Tato aktivita je navržena tak, aby byla snadno realizovatelná v běžných podmínkách školy, zároveň však nabízela praktický přesah, interaktivitu a reálné osvojení krizových dovedností.

V centru návrhu stojí projektový den s názvem „Bezpečně společně: Den ochrany obyvatelstva“, který je rozdělen do několika výukových bloků. Výuka probíhá formou rotace pěti stanovišť, kdy žáci ve skupinách postupně procházejí jednotlivé tematické části. V každém bloku je přítomen pedagogický pracovník nebo externí lektor (např. příslušník HZS, zdravotník či školený dobrovolník), který skupinu vede a zároveň poskytuje odborné vysvětlení a metodické vedení.

Kromě samotných stanovišť je součástí programu úvodní motivační část, simulace modelové situace a závěrečná reflexe, v níž žáci sdílejí své zážitky a shrnují, co se naučili. Celý den je koncipován nejen jako výuková aktivita, ale i jako zážitek, který podporuje kooperaci, emocionální zapojení a vnitřní motivaci dětí učit se o vážných tématech bezpečnou, věku přiměřenou a srozumitelnou formou.

Klíčové výstupy programu tvoří:

- Brožura – shrnující základní informace o ochraně obyvatelstva, mimořádných situacích, zásadách první pomoci, evakuaci a varovných signálech. Je vytvořena pro 2. stupeň. Brožura slouží jako edukační opora, kterou si žáci odnášejí domů – mohou se k ní vracet a sdílet ji i s rodinou.
- Pracovní listy – připravené pro jednotlivá stanoviště. Obsahují doplňovačky nebo krizové scénáře („Co dělat, když...“). Pracovní listy jsou navrženy tak, aby podporovaly přemýšlení, tvořivost a propojení naučeného s reálným životem.
- Výuková stanoviště – hlavní výukový formát celého dne. Pět tematických oblastí, které pokrývají základní prvky ochrany obyvatelstva, byly zvoleny na základě

doporučení odborníků (viz Blažková et al., 2015; Holec, 2021; Danielovská, 2003). Každé stanoviště je vybaveno materiálem, pomůckami a scénářem výkladu i praktického úkolu. Vzniká tak zážitková forma výuky, kde se teorie prolíná s praxí.

Přehled stanovišť:

Evakuace a evakuační zavazadlo – Žáci se seznámí s pojmem evakuace, důvody jejího vyhlášení, a především si prakticky vyzkouší, co by mělo obsahovat tzv. evakuační zavazadlo. Pomocí obrázků vybírají vhodné a nevhodné věci. Důraz je kladen na individualizaci zavazadla (např. „Co potřebuješ ty?“), rozvoj samostatnosti a praktického uvažování.

Varovné signály a orientace v mimořádné situaci – Přehrání varovných signálů (sirény, hlášení), identifikace jednotlivých typů (všeobecná výstraha, požární poplach apod.). Následuje diskuse a praktická hra: děti dostanou různé scénáře a rozhodují, jak by měly reagovat. Učí se rozlišovat signály a aplikovat základní zásady správného chování.

První pomoc – Využití modelových figurín (nebo alespoň vrstevníků), simulace úrazů, práce s komunikačními scénáři („Jak přivolat pomoc?“, „Co říct na tísňovou linku?“). Žáci si vyzkouší jednoduché techniky, jako je zotavovací poloha, ošetření krvácející rány, zjištění vědomí a dechu.

Improvizovaná ochrana a úkryt – Děti se naučí, jak se chránit v případě chemického nebo radiačního ohrožení. Učí se vyrobit improvizovanou roušku z šátku, přikrýt si tělo, orientovat se v uzavřeném prostoru a posoudit riziko. Cílem je minimalizovat stres a nabídnout konkrétní návod, jak se chránit.

Chování při útoku aktivního útočníka – Tento blok je veden mimořádně citlivě. Pro mladší děti by se mohl využít pohádkový rámec, u starších žáků se pracuje s reálnými scénáři a cvičí se strategie „utíkej – schovej se – bojuj“, jak je doporučuje např. IZS ČR.

Závěrem dne následuje **modelová simulace** mimořádné situace – např. požáru nebo evakuace školy. Děti si pod dohledem pedagogů a koordinátora zkouší prakticky aplikovat naučené dovednosti, spolupracují jako tým a ukazují tak svou připravenost. Simulace slouží jako vrcholná aktivita dne, která spojuje všechny dosud získané informace.

Výukový den je navržen nejen jako prevence, ale i jako příležitost pro rozvoj sociálních a občanských kompetencí, rozvoj osobní zodpovědnosti a odolnosti vůči stresu.

Podle zkušeností z praxe (viz Hurychová a Ptáčková, 2022) právě takto koncipované dny patří k nejefektivnějším formám výuky krizového chování u dětí.

4.2 Obsahová struktura a metodika

Edukační aktivita s názvem „*Bezpečně společně: Den ochrany obyvatelstva*“ byla navržena jako celodenní školní projekt, který má za cíl zprostředkovat žákům základní i pokročilejší znalosti v oblasti ochrany obyvatelstva formou zážitkové, prakticky zaměřené výuky. Obsahová struktura i metodika byly koncipovány s ohledem na věkové zvláštnosti žáků, požadavky Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání a doporučení odborné literatury (např. Čapek, 2015; Blažková et al., 2015; Hurychová a Ptáčková, 2022).

Struktura programu

Výukový den je rozdělen do tří hlavních částí:

1. Úvodní část (30 minut)

- Cílem je naladit žáky na téma, vysvětlit důležitost ochrany obyvatelstva, seznámit je s průběhem dne a pravidly chování.
- Využívá se diskuze, krátké motivační video, případně příběh nebo scénka tematizující mimořádnou událost přiměřenou věku účastníků.
- Zároveň probíhá rozdělení do pracovních skupin.

2. Hlavní část – výuková stanoviště (5 x 40 minut)

- Žáci ve skupinách rotují mezi pěti stanovišti (viz kapitola 4.1). Každé stanoviště má svůj konkrétní výstup – vyplněný pracovní list, zvládnutou dovednost, skupinový úkol nebo řešení scénáře.
- Na každém stanovišti je přítomen pedagog nebo externí odborník (např. zdravotník, pracovník HZS), který dané téma uvádí, vede diskuzi a řídí aktivitu.

3. Závěrečná část – reflexe a simulace (45 minut)

- Žáci se společně vrací do tříd, kde probíhá řízená reflexe zážitků a zhodnocení nabytých dovedností.
- Následuje modelová simulace situace – např. evakuace školy – během níž si děti vyzkouší aplikaci naučeného chování v bezpečném prostředí.

- Každý žák obdrží brožuru a kartičku na zpětnou vazbu, kterou vyplňuje anonymně.

Didaktický rámec a metodika

Program je metodicky navržen podle zásad konstruktivistické pedagogiky, kdy se žák aktivně podílí na procesu učení, propojuje nové informace se svými zkušenostmi a učí se prostřednictvím zážitku. Jak uvádí Čapek (2015), právě zážitkové metody a praktická činnost posilují uchování učiva, podporují hlubší porozumění a rozvíjejí nejen vědomosti, ale i postoje a hodnoty.

Ve výuce jsou použity následující didaktické metody:

- Simulace a hraní rolí – např. volání na tísňovou linku, evakuace, první pomoc,
- Práce ve skupině – spolupráce, řešení modelových situací,
- Případová metoda – reakce na scénáře „co bys dělal/a, kdyby...“,
- Didaktické hry – zejména pro mladší žáky (karty, hledání věcí do evakuačního zavazadla),
- Ukázky a praktický nácvik – nácvik zotavovací polohy, improvizované ochrany.

Z hlediska přizpůsobení věku je program diferencován na dvě úrovně:

- 1. stupeň ZŠ (1.–5. ročník) – využití příběhů, herních prvků, práce s emocemi, kreslení, manipulace s předměty (např. balení zavazadla),
- 2. stupeň ZŠ (6.–9. ročník) – důraz na diskuzi, reflexi, skupinové řešení problémů, větší důraz na reálné scénáře a zvládání stresových situací.

Materiální zajištění

Pro realizaci výukového dne je připravena sada podpůrných materiálů:

- Brožura: obsahuje, jak se zachovat při mimořádných událostech.
- Pracovní listy: tematické podle stanovišť, určené pro záznam poznatků, řešení úkolů nebo diskuzi.
- Didaktické pomůcky: např. ukázkové evakuační zavazadlo, figurína pro nácvik první pomoci, modelová mapa školy pro evakuaci.
- Metodická příručka pro pedagogy: obsahuje scénáře stanovišť, doporučení pro výuku i krizovou komunikaci s dětmi.

Cílové kompetence

Program je navržen tak, aby žáci rozvíjeli následující klíčové kompetence dle RVP ZV:

- Kompetence k učení – orientace v krizové situaci, práce s informacemi,
- Kompetence k řešení problémů – rozhodování pod tlakem, hledání řešení v simulovaných podmínkách,
- Kompetence sociální a personální – spolupráce, pomoc slabším, sdílení,
- Kompetence občanské – zodpovědnost za bezpečí své i ostatních, respekt k pravidlům,
- Kompetence komunikativní – volání o pomoc, formulace informací v krizové situaci.

Tato struktura i metodický rámec byly konzultovány s pedagogem s praxí ve výuce Ochrana člověka za mimořádných událostí a reflektují aktuální doporučení HZS ČR i MŠMT.

4.3 Možnosti integrace do ŠVP / projektového dne

Začlenění výuky tematiky ochrany obyvatelstva do školní praxe je nejen žádoucí, ale v kontextu současných bezpečnostních hrozeb a proměnlivého společenského klimatu i nezbytné. Realizace tematického výukového dne, jakým je navržený *Den ochrany obyvatelstva*, se nabízí jako efektivní, funkční a zároveň motivační forma, která dokáže oslovit žáky všech věkových kategorií. Aby se však stala běžnou součástí výuky, je nutné ji smysluplně a systematicky začlenit do Školního vzdělávacího programu (ŠVP).

1. Možnosti zařazení dle RVP ZV

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVP ZV) stanovuje, že tematika ochrany člověka za mimořádných událostí má být zařazena napříč vzdělávacím obsahem a vhodně integrovaná do různých předmětů i průřezových témat. Jedná se především o oblasti:

- Člověk a jeho svět (1. stupeň),
- Výchova ke zdraví (2. stupeň),
- Člověk a společnost (dějepis, výchova k občanství),
- Praktické činnosti,
- Tělesná výchova,

- Průřezová témata – osobnostní a sociální výchova, výchova demokratického občana, environmentální výchova.

Tematický den tedy není v rozporu s osnovami, naopak, podporuje naplňování klíčových kompetencí a očekávaných výstupů stanovených RVP ZV. Jak ukazuje i studie Hurychové a Ptáčkové (2022), školy, které zavedly podobně orientované projektové dny, zaznamenaly nárůst zájmu žáků o problematiku bezpečí, první pomoci i ochrany zdraví.

2. Vnitřní integrace do ŠVP

Zařazení programu do konkrétního ŠVP může probíhat několika způsoby:

- Formou projektového dne, který je plánován např. 1 – 2× ročně jako součást tzv. mimořádných dnů (Zdravý den, Den bezpečnosti, Den prevence apod.). Tato varianta je organizačně nejsnazší a zároveň umožňuje účast všech ročníků.
- Jako součást průřezových témat, kdy se jednotlivé dílčí části výukového dne (např. prevence rizik, bezpečné chování, pomoc druhému) včleňují do běžné výuky různých předmětů v průběhu školního roku.
- V rámci předmětů, zejména výchovy ke zdraví, výchovy k občanství nebo tělesné výchovy, kde lze např. simulaci evakuace, nácvik první pomoci nebo orientaci v krizových situacích zpracovat jako pravidelně opakovaný výukový blok.
- Výchovně-vzdělávací strategie ŠVP, kde škola může program uvést jako příklad naplňování specifických výchovných cílů (např. prevence rizikového chování, výchova k odpovědnosti, rozvoj kompetencí k řešení problémů apod.).

Z didaktického hlediska je výhodné pracovat s výukovým dnem jako s uceleným výukovým balíčkem, který může být snadno adaptován podle konkrétních podmínek dané školy (velikost, kapacita, personální možnosti, podpora zřizovatele atd.).

3. Organizační zajištění a spolupráce

Úspěšná integrace do školního prostředí vyžaduje určitou míru organizační přípravy a spolupráce v rámci pedagogického sboru. Doporučuje se, aby:

- program byl garantován jedním nebo dvěma koordinátory (např. metodik prevence, učitel výchovy ke zdraví, školní psycholog),
- do realizace byli zapojeni další pedagogové (zejména třídní učitelé, učitelé tělesné výchovy, výchovy k občanství),

- škola využila možné spolupráce s HZS ČR, ZZS, PČR nebo neziskovými organizacemi (např. Český červený kříž, Asociace Záchranný kruh),
- vedení školy poskytlo prostor pro realizaci (volný den, úprava rozvrhu, materiální zabezpečení).

Je také možné využít edukační podpory ze strany státu. Například Ministerstvo vnitra či Hasičský záchranný sbor České republiky nabízejí volně dostupné výukové materiály, metodické listy či školení pro pedagogy v oblasti OČMU (viz např. MODUL – J, 2019).

4. Výhody a přínosy integrace

Dlouhodobé zařazení programu do ŠVP přináší několik významných benefitů:

- zvýšení bezpečnostního povědomí – děti jsou lépe připraveny čelit krizovým situacím,
- propojení školy s reálným světem – výuka získává smysluplný rozměr,
- rozvoj měkkých dovedností – spolupráce, komunikace, empatie, rozhodování,
- pozitivní zpětná vazba od rodičů i zřizovatelů – škola ukazuje odpovědný přístup ke vzdělávání v oblasti prevence a bezpečí.

Z pohledu vzdělávací strategie jde o krok směrem ke školství, které není pouze akademické, ale zároveň podporuje životní dovednosti a posiluje připravenost dětí na reálné výzvy dnešního světa.

5 VYHODNOCENÍ NÁVRHU A JEHO VYUŽITELNOST V PRAXI

Závěrečná část praktické části práce se zaměřuje na posouzení navrženého edukačního programu z hlediska jeho přínosu, vnímání účastníky i potenciálu pro další rozvoj. Cílem je zhodnotit, jaký dopad může mít konkrétní výukový den zaměřený na ochranu obyvatelstva na vzdělávání žáků i práci pedagogů.

5.1 Přínosy navržené aktivity

Navržený edukační program zaměřený na ochranu obyvatelstva na základní škole přináší komplexní přínos nejen pro samotné žáky, ale i pro pedagogy, školní prostředí a v širším smyslu i pro komunitu, ve které škola působí. Význam tohoto typu edukace se zvyšuje s ohledem na rostoucí množství krizových jevů, které se mohou dotýkat škol přímo či nepřímo – ať už jde o živelní pohromy, technické havárie, požáry, nebo dokonce hrozby spojené s násilím.

Vzdělávací přínos pro žáky

Základním cílem výukového dne bylo nabídnout dětem možnost poznat rizikové situace a osvojit si základní způsoby, jak na ně bezpečně reagovat. Program staví na principech zážitkové pedagogiky a aktivního učení, což se ukazuje jako mimořádně efektivní strategie v oblasti bezpečnostní edukace (Čapek, 2015; Zormanová, 2012). Žáci se díky konkrétním simulacím, modelovým situacím a praktickým úkolům dokážou s tématem lépe ztotožnit a přirozeněji si osvojí nejen teoretické znalosti, ale i potřebné dovednosti.

Například při stanovišti evakuace se učí, jak si připravit evakuační zavazadlo, při simulaci varovného signálu zažívají nácvik správné reakce a skrze hry nebo skupinovou spolupráci se učí základům první pomoci nebo tomu, jak se zachovat při přítomnosti aktivního útočníka. Tyto dovednosti mohou mít zásadní význam v situacích, kdy je potřeba rychle a správně reagovat – a jak uvádějí Bullock a Coppola (2017), právě automatizace těchto reakcí je klíčem k přežití v krizových situacích.

Podpora psychosociálních kompetencí

Program zároveň podporuje rozvoj psychologické odolnosti dětí – tedy schopnosti čelit stresu, reagovat v napětí a vědět, na koho se v případě potřeby obrátit. Právě tyto dovednosti byly v rámci programu rozvíjeny například prostřednictvím scénářů s důrazem na vyjadřování emocí, pojmenovávání strachu nebo hledání řešení v modelové krizové situaci.

Zpětná vazba ukázala, že děti si po absolvování programu více uvědomují, co se děje při mimořádné události a co mohou samy ovlivnit. Významný přínos spočívá i v tom, že výuka není orientovaná na vyvolávání strachu, ale na posilování sebevědomí a víry ve vlastní schopnosti (Hurychová a Ptáčková, 2022).

Přínos pro pedagogy

Významnou výhodou programu je i jeho srozumitelná a přehledná metodická struktura, která umožňuje snadnou aplikaci v praxi i pedagogům bez předchozích zkušeností v oblasti krizové edukace. Učitelé oceňovali zejména konkrétní scénáře a pracovní listy.

Jeden z pedagogů, který se seznámil s návrhem programu, uvedl: *„Přesně něco takového nám ve škole chybělo. Jasně daná osnova, ale přitom prostor pro vlastní přístup. A hlavně – konkrétní aktivity, ne jen suchá teorie.“*

Program tak přispívá k posilování profesní připravenosti pedagogů a může fungovat i jako nástroj týmové spolupráce mezi učiteli různých předmětů (např. prvouka, přírodověda, výchova ke zdraví, výchova k občanství).

Posílení prevence a bezpečnostního klimatu školy

Z dlouhodobého hlediska lze výukový den chápat jako součást širšího preventivního rámce školy. Pokud je podobná aktivita realizována pravidelně – např. jednou ročně – může sehrát klíčovou roli v budování školní kultury, která vnímá bezpečí, připravenost a solidaritu jako své přirozené hodnoty.

Program rovněž umožňuje efektivní propojení školy s rodičovskou veřejností, např. skrze distribuované informační brožury, společné projektové dny či otevřená setkání s odborníky z IZS. Jak uvádí Blažková et al. (2015), právě zapojení širší komunity posiluje celkovou odolnost obyvatelstva a vytváří základy tzv. komunitní bezpečnosti.

Shrnutí přínosů

Mezi klíčové přínosy navržené aktivity tedy patří:

- získání základních znalostí a dovedností v oblasti ochrany obyvatelstva,
- posílení psychické odolnosti dětí a schopnosti zvládat stres,
- vytváření automatismů a praktických návyků,
- rozvoj klíčových kompetencí podle RVP (sociálních, občanských, komunikačních),
- posílení připravenosti pedagogů a metodické podpory výuky,

- vytvoření prostoru pro otevřenou diskuzi o krizových situacích,
- posílení vztahu mezi školou, rodinou a složkami IZS,
- možnost integrace programu do dlouhodobých preventivních strategií školy.

Navržený výukový program tak představuje nejen ucelený vzdělávací nástroj, ale zároveň významný krok ke kultivaci bezpečnostního povědomí u dětí, které si díky němu mohou osvojit dovednosti, které jim – obrazně i doslova – mohou zachránit život.

5.2 Zpětná vazba

Zpětná vazba na navržený edukační program byla sbírána formou neformálních rozhovorů s pedagogy ze zapojené základní školy (ZŠ XYZ). I přesto, že se nejednalo o klasický kvantitativní pre-test/post-test, poskytla tato kvalitativní forma evaluace cenné informace o vnímané užitečnosti, přínosech i potenciálních úskalích programu.

Odezva od pedagogického sboru

Celkový postoj učitelů k pilotnímu ověření aktivity byl převážně pozitivní. Většina z nich ocenila praktičnost, názornost a přístupnost jednotlivých výukových stanovišť. Několik vyučujících zároveň vyzdvihlo to, že se program nesnaží děti strašit, ale naopak posiluje jejich sebevědomí a schopnost reagovat klidně v krizové situaci.

„Libilo se mi, jak byl program nastaven – od jednoduchého k náročnějšímu, a přitom pořád hravou formou,“ sdělil/a učitel/ka z 2. stupně. Podobně hodnotil aktivitu i další vyučující z 2. stupně: *„Děti byly opravdu zaujaté. Měly možnost si věci vyzkoušet na vlastní kůži, a to jim zůstane v hlavě víc než jakákoli frontální výuka.“*

Zazněla rovněž pozitivní zmínka o připravených materiálech: *„Pracovní listy byly přehledné a víceúčelové. Pracovní listy bychom mohli využít třeba v hodinách výchovy ke zdraví.“*

Z hlediska organizace se osvědčilo rozdělení dětí na skupiny a systém rotace mezi stanovišti, který zajišťoval plynulý průběh bez zbytečných prostojů a umožnil pedagogům věnovat se jednotlivým skupinám s dostatečnou pozorností.

Připomínky a podněty ke zlepšení

Ačkoli většina reakcí byla pozitivní, vyskytly se i určité podněty, které budou v budoucí verzi programu zohledněny. Někteří učitelé upozornili na to, že mladší děti (zejména v 1.

a 2. ročníku) by mohly mít potíže s pochopením složitějších scénářů, např. simulace varovných signálů nebo při hrozbě aktivního útočníka.

„Pro nejmenší bych doporučil/a zjednodušení jazyka a více příběhový rámec“ navrhl jeden z vyučujících z 1. stupně.

Další připomínka se týkala délky některých aktivit. Podle některých učitelů by bylo vhodné program mírně zkrátit: *„Bylo to perfektní, ale některé děti už po dvou hodinách trochu ztrácely pozornost. Možná by pomohlo několik krátkých přestávek.“*

Spontánní reakce dětí

Zajímavým byly i spontánní reakce samotných žáků. Po skončení výuky děti často zmiňovaly, že se dozvěděly „něco důležitého“ a že je to „bavilo víc než běžná hodina“. Jeden z žáků uvedl: *„Ted’ už vím, co bych si sbalil do evakuačního batohu a komu mám volat, když je někdo zraněný.“*

Jiný žák z 6. třídy spontánně poznamenal: *„Doufám, že se nic nestane, ale kdyby jo, tak aspoň vím, co dělat.“* Takové výroky naznačují, že děti nejen získaly nové informace, ale také si vytvořily určitý vztah k tématu – a to je jeden z nejdůležitějších indikátorů úspěšnosti vzdělávacího programu.

5.3 Možnosti dalšího rozvoje

Ačkoli pilotní realizace výukového dne a navrženého edukačního materiálu přinesla pozitivní ohlas a ukázala značný potenciál pro vzdělávání žáků v oblasti ochrany obyvatelstva, existuje několik konkrétních směrů, kterými by se daná iniciativa mohla dále rozvíjet a systematicky upevňovat své postavení v rámci základního vzdělávání.

A) Systematické zařazení do školního vzdělávacího programu

Jedním z klíčových směrů je formální začlenění programu do rámce školního vzdělávacího programu (ŠVP). Téma ochrany obyvatelstva je sice zmiňováno v RVP ZV jako průřezové téma, nicméně v praxi často zůstává upozaděno (MŠMT, 2017). Pokud by školy zakotvily tuto oblast do konkrétních vzdělávacích výstupů – např. v rámci předmětů jako prvouka, výchova ke zdraví, přírodověda či výchova k občanství – zajistily by tak kontinuitu a systematickosti výuky.

Dále by bylo vhodné připravit vzorové metodické listy pro učitele, které by jim usnadnily zařazení jednotlivých témat bez nadměrné časové a organizační zátěže.

B) Vytvoření celoročního výukového modulu

Namísto jednorázového výukového dne lze uvažovat o vytvoření modulárního vzdělávacího programu, který by se realizoval průběžně v průběhu školního roku. Například každý měsíc by mohlo být realizováno jedno „bezpečnostní okénko“ – krátká 30 – 45 minutová aktivita zaměřená na určité téma (např. co dělat při požáru, jak reagovat na podezřelý předmět, základy první pomoci atd.).

Tato varianta by umožnila dětem vstřebávat informace postupně, s možností opakování a prohlubování znalostí. Zároveň by bylo možné propojit témata s aktuálními událostmi (např. povodně, výstrahy ČHMÚ, události ve světě).

C) Interaktivní digitální podpora

S ohledem na technologický vývoj a běžné používání digitálních nástrojů dětmi i učiteli by další rozvoj mohl směřovat k vytvoření interaktivní webové platformy nebo mobilní aplikace. Ta by mohla obsahovat:

- vzdělávací videa a animace k jednotlivým tématům (např. obsah evakuačního záznamníku),
- kvízy a hry zaměřené na krizové situace a bezpečné chování,
- návody a scénáře pro učitele,
- nástroje pro rodiče, kteří se chtějí do vzdělávání zapojit.

Moderní forma výuky by mohla oslovit i žáky, které běžná výuka příliš nezaujme, a zároveň nabídnout možnost opakování tréninku a testování znalostí v bezpečném prostředí.

D) Školení učitelů a mezioborová spolupráce

Zavádění témat krizové připravenosti a ochrany obyvatelstva do školní praxe by se nemělo odehrávat bez podpory a přípravy samotných pedagogů. Navrhuje se proto vytvoření krátkodobých akreditovaných školení pro učitele, případně rozšíření stávajících programů DVPP (další vzdělávání pedagogických pracovníků) o bloky zaměřené na zvládání mimořádných událostí ve školním prostředí.

Zároveň by bylo vhodné více zapojit odborníky z praxe – např. členy HZS, záchranáře, psychology či krizové manažery – kteří by mohli školám nabídnout expertní přístup a přispět k propojování teorie s realitou.

E) Regionální spolupráce a sdílení dobré praxe

Na základě pilotní realizace se ukázalo, že školy mají často zájem o podobné aktivity, ale chybí jim konkrétní příklady, inspirace a prostor pro sdílení zkušeností. V tomto směru by mohl být velkým přínosem vznik meziškolních platforem (např. regionální metodické skupiny), kde by si pedagogové mohli předávat metodické materiály, hodnotit účinnost jednotlivých aktivit a plánovat společné vzdělávací dny.

Takovéto sdílení by posílilo komunitní charakter prevence a ochrany obyvatelstva, rozvíjelo profesní kompetence učitelů a zároveň přispívalo k větší připravenosti celého školského systému na mimořádné situace.

6 ZÁVĚR

Problematika ochrany obyvatelstva v kontextu základního vzdělávání je aktuální, ale často podceňovaná oblast, která si zasluhuje systematické a promyšlené uchopení. Cílem této diplomové práce bylo zanalyzovat možnosti, přístupy a aktuální stav výuky témat ochrany obyvatelstva na 1. a 2. stupni základních škol, s důrazem na jejich didaktické, psychologické i institucionální aspekty. Součástí bylo rovněž navržení konkrétní vzdělávací aktivity, která by mohla přispět ke zlepšení výuky této oblasti v praxi.

Shrnutí teoretické části

Teoretická část byla rozdělena do několika částí, které systematicky budovaly rámec pro pochopení celé problematiky. V první řadě bylo třeba vymezit základní pojmy, jako je ochrana obyvatelstva, krizová situace, mimořádná událost, evakuace, evakuační zavazadlo nebo varovné signály. Tyto pojmy nejsou pouze technickými termíny – jsou zásadní pro vytvoření funkčního porozumění u žáků, kteří se v případě mimořádné události mohou ocitnout ve velmi stresových a rychle se měnících podmínkách.

Následně byla práce zaměřena na právní a institucionální rámec – tedy zákony, vyhlášky a koncepční dokumenty, které výuku ochrany obyvatelstva umožňují a definují její obsah (např. zákon č. 239/2000 Sb., zákon č. 240/2000 Sb., vyhláška č. 380/2002 Sb., či Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání). I když jsou tato ustanovení poměrně jasná, jejich uplatnění v praxi bývá často roztržité, závislé na individuální iniciativě škol nebo jednotlivých pedagogů.

Zvláštní pozornost byla věnována úloze školy a učitele jako hlavních aktérů edukace, ale také vlivu rodiny a významu mezioborové spolupráce (např. s HZS, Policií ČR, ZZS aj.). Dále byly rozpracovány jednotlivé oblasti výuky: od ochrany za mimořádných událostí přes nácvik první pomoci, řešení krizových situací až po specifika chování při výskytu aktivního útočníka.

V teoretickém rámci byly zdůrazněny i psychologické aspekty, především z hlediska vývoje dítěte a jeho reakce na stres a krizi. Ukázalo se, že přiměřeně vedený nácvik a edukace nejen posilují vědomosti, ale budují také vnitřní pocit bezpečí, kompetence a odolnosti.

Shrnutí a výstupy praktické části

V praktické části byl realizován kvalitativní výzkum formou rozhovorů s pedagogy Základní školy XYZ. Cílem bylo zjistit, jakým způsobem se na této konkrétní škole k tématu ochrany obyvatelstva přistupuje, jaké existují překážky a co by učitelům pomohlo v jeho systematickém začlenění do výuky.

Rozhovory ukázaly, že učitelé mají zájem o výuku těchto témat, považují ji za důležitou, ale často narážejí na časovou tíseň, nedostatek metodických materiálů, nebo nejistotu, jak obtížné situace dětem přiměřeně a citlivě předat. Zazněly výroky typu: „*Chtěl/a bych to učit víc, ale nevím přesně, jak na to, a bojím se, že děti spíš vystraším než připravím.*“ (respondent R1) nebo „*Mělo by to být součástí běžné výuky, stejně jako dopravní výchova.*“ (respondent R5).

Na základě této analýzy byl navržen konkrétní výukový den – tzv. „Bezpečně společně: Den ochrany obyvatelstva“, který zahrnoval interaktivní stanoviště, tematické pracovní listy, brožuru pro domácí přípravu a týmové aktivity. Návrh byl přijat pozitivně, pedagogové ocenili přehlednost, strukturu i praktičnost materiálů, žáci byli aktivní a zapojení, přičemž si dle jejich slov „odnesli něco, co má smysl do života“.

Přínos práce a využitelnost v praxi

Tato diplomová práce přináší několik důležitých poznatků:

- edukace v oblasti ochrany obyvatelstva je nejen žádoucí, ale i žádaná ze strany pedagogů;
- děti zvládnou i náročná témata, pokud jsou předkládána věku přiměřenou, zážitkovou formou;
- praktické nácviky posilují nejen vědomosti, ale i psychickou odolnost a schopnost spolupracovat;
- existuje potřeba metodické podpory ze strany státu, odborných institucí a IZS.

Navržený edukační program je plně využitelný v běžné praxi – lze ho realizovat jako projektový den, integrovat do výuky (např. přírodopisu, výchovy ke zdraví, výchovy k občanství), nebo využít jako základ pro dlouhodobější preventivní program.

Možnosti dalšího rozvoje

Do budoucna by bylo vhodné:

- doplnit výuku o digitální nástroje (interaktivní aplikace, simulační videa);
- vytvořit jednotný portál s ověřenými výukovými materiály;
- realizovat prezenční i online školení pro pedagogy v rámci DVPP;
- rozšířit výzkum na více škol a srovnat regionální rozdíly;
- podpořit meziresortní spolupráci mezi MŠMT, MV, HZS a dalšími institucemi.

Výuka ochrany obyvatelstva není jen o splnění osnovy – je to především o tom, že dává dětem do rukou nástroje pro přežití, pro pomoc druhým, pro rozpoznání nebezpečí i pro klidné zvládání situací, které se mohou stát kdykoliv a komukoliv. A pokud tyto dovednosti předáváme včas, srozumitelně a citlivě, investujeme tím nejen do bezpečnosti dětí, ale i do bezpečnější společnosti jako celku.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BLAŽKOVÁ, K. et al. Ochrana obyvatelstva a krizové řízení. Praha: Ministerstvo vnitra – generální ředitelství HZS ČR, 2015. 323 s. ISBN 978-80-86466-62-0.

BULLOCK, Jane A. a COPPOLA, Damon P. Introduction to emergency management. Amsterdam: Elsevier, 2017. ISBN 978-012-8030-646. ČAPEK, Robert. Moderní didaktika: lexikon výukových a hodnoticích metod. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-4590-9.

ČESKO, 2000a. Zákon č. 239/2000 Sb. o integrovaném záchranném systému a o změně některých zákonů. In: Sbírka zákonů České republiky. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-239>

Česko, 2000b. Zákon č. 240/2000 Sb. o krizovém řízení a o změně některých zákonů (krizový zákon). In: Sbírka zákonů České republiky. Dostupné také z: <https://zakonyprolidi.cz/cs/2000-240>

Česko, 2000c. Zákon č. 241/2000 Sb. o hospodářských opatřeních pro krizové stavy a o změně některých souvisejících zákonů. In: Sbírka zákonů České republiky. Dostupné také z: <https://zakonyprolidi.cz/cs/2000-241>

Česko, 2000d. Nařízení vlády č. 462/2000 Sb. o způsobu zajištění připravenosti k řešení krizových situací ve správních úřadech a orgánech územních samosprávných celků. In: Sbírka zákonů České republiky. Dostupné také z: <https://zakonyprolidi.cz/cs/2000-462>

Česko, 2001. Vyhláška č. 328/2001 Sb., ze dne 5. září 2001 o některých podrobnostech zabezpečení integrovaného záchranného systému. In: Sbírka zákonů České republiky. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-328>

Česko, 2002. Vyhláška č. 380/2002 Sb., ze dne 9. srpna 2002 k přípravě a provádění úkolů ochrany obyvatelstva. In: Sbírka zákonů České republiky. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-380>

DANIELOVSKÁ, Vlasta. Ochrana člověka za mimořádných událostí. Praha: Fortuna, 2003. 31 s. ISBN 80-7168-864-9.

DILLEY, Max. Natural Disaster Hotspots: A Global Risk Analysis. Washington, D.C.: World Bank, 2005. (Disaster Risk Management Series, no. 5).

FOLWARCZNY, Libor a Jiří POKORNÝ. Evakuace osob. Ostrava: Sdružení požárního a bezpečnostního inženýrství, 2006. ISBN 978-80-8663-492-0. HADDOW, George D.,

GABBARD, David A. Education Under the Security State. New York: Teachers College Press, 2008. ISBN 978-0-8077-4900-5.

GERHÁT, Ivan et al. Příprava občanů k obraně státu – příručka pro učitele základních škol. Praha: Ministerstvo obrany – VHÚ Praha, 2014. 60 s. ISBN 978-80-7278-645-9.

HADDOW, George D.; BULLOCK, Jane A. a COPPOLA, Damon P. Introduction to emergency management. Amsterdam: Elsevier, 2021. ISBN 978-0-12-817139-4.

HOLEC, Tomáš. Ochrana obyvatel a krizové řízení: praktický průvodce a rádce úředníka. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2021. ISBN 978-80-7616-101-6.

HORÁK, Rudolf; DANIELOVÁ, Lenka; KYSELÁK, Jan a NOVÁK, Ladislav. Průvodce krizovým plánováním pro veřejnou správu: prevence řešení mimořádných krizových situací. Praha: Linde Praha, 2011. ISBN 978-80-7201-827-7.

HURYCHOVÁ, Eva a PTÁČKOVÁ, Barbora. Sociální práce ve školství. Praha: Grada, 2022. ISBN 978-80-271-4953-7.

KONCEPCE ochrany obyvatelstva do roku 2025 s výhledem do roku 2030. Praha: Ministerstvo vnitra – generální ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR, 2020.

KONÍŘOVÁ, Marta, ed. Branná výchova: soupis učebnic branné výchovy ve sbírce oddělení dějin školství Muzea Komenského v Přerově. Přerov: Muzeum Komenského, 2006. ISBN 80-239-8964-2.

KRATOCHVÍLOVÁ, Danuše; KRATOCHVÍLOVÁ, Danuše a FOLWARCZNY, Libor. Ochrana obyvatelstva. 2., aktualizované vyd. Ostrava: Sdružení požárního a bezpečnostního inženýrství, 2013. ISBN 978-80-7385-134-7.

LINHART, Pavel. Některé otázky ochrany společnosti. Praha: MV – generální ředitelství HZS ČR, 2005. 95 s. ISBN 80-86640-43-4.

MATÍČKA, Václav. Branná výchova. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, Fakulta pedagogická, 1979. 290 s.

MARTÍNEK, Bohumír et al. Ochrana člověka za mimořádných událostí. Praha: MV – generální ředitelství HZS ČR, 2003. 119 s. ISBN 80-86640-08-6.

MODUL - J: Ochrana obyvatelstva a krizové řízení pro pedagogické pracovníky. Praha: Ministerstvo vnitra, 2019. ISBN 978-80-7616-048-4.

NELSON, Robin. Staying Safe in Emergencies. Minneapolis: Lerner Publications Company, 2003. ISBN 978-0-8225-3391-7.

PACINDA, Štefan a PIVOVARNÍK, Ján. Kolektivní ochrana obyvatelstva. Praha: MV – generální ředitelství HZS ČR, 2010. 118 s. ISBN 978-80-86640-67-9.

PLUCKOVÁ, Irena; VIČAR, Dušan; SLÁDEK, Petr a SVOBODA, Ivo, 2015. Jak se zachovat, když... - pro 2. stupeň ZŠ a odpovídající ročníky víceletého gymnázia. Nakladatelství Nová škola Brno. ISBN 978-80-7289-887-9.

RATHAUSKÝ, Zdeněk. Co dělat... aneb Kapesní průvodce krizovými situacemi doma i v zahraničí. Praha: Centrum pro bezpečný stát, o. s., 2009. 93 s. ISBN 978-80-904066-1-2.

RICHTER, Radek. Komunikace s obyvatelstvem při krizových situacích. Praha: MV – generální ředitelství HZS ČR, 2009. 110 s. ISBN 978-80-86640-65-5.

REITMAYER, Ladislav. K otázce vzniku, vývoje a stavu školní branné výchovy. Pedagogika, 1982, roč. 31, č. 1, s. 35–58. ISSN 0031-3815.

ŘEHÁK, David; MARTÍNEK, Bohumír a LEGIERSKÁ, Petra. Ochrana obyvatelstva v kontextu aktuálních bezpečnostních hrozeb. 2. Ostrava: SPBI, 2019. ISBN 978-80-7385-220-7.

SADÍLEK, Zdeněk; PÁLKOVÁ, Barbora a KALAMÁR, Štěpán. Krizové řízení a Integrovaný záchranný systém. Educopress. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2019. ISBN 978-80-7408-192-7.

VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.

ZORMANOVÁ, Lucie. Výukové metody v pedagogice. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4100-0.

ZORMANOVÁ, Lucie. Obecná didaktika: pro studium a praxi. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4590-9.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ČČK	Český červený kříž
DVPP	Další vzdělávání pedagogických pracovníků
HZS	Hasičský záchranný sbor
IZS	Integrovaný záchranný systém
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MV	Ministerstvo vnitra
OČMU	Ochrana člověka za mimořádných událostí
PČR	Policie České republiky
RVP	Rámcový vzdělávací program
ŠVP	Školní vzdělávací program
ZŠ	Základní škola
ZV	Základní vzdělávání
ZZS	Zdravotnická záchranná služba

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Přehled otázek pro polostrukturovaný rozhovor s pedagogy

Příloha P II: Brožura pro žáky „Co dělat, když...?“

Příloha P III: Pracovní listy pro žáky

Příloha P IV: Scénáře k modelovým situacím

Příloha P V: Osnova výukového dne

PŘÍLOHA P I: PŘEHLED OTÁZEK PRO POLOSTRUKTUROVANÝ ROZHOVOR S PEDAGOGY

Rozhovory byly vedeny v polostrukturované formě – základní kostra otázek byla předem připravena, avšak jejich pořadí i formulace byly upravovány dle průběhu a dynamiky rozhovoru. Cílem bylo získat co nejvíce autentických názorů pedagogů na problematiku edukace v oblasti ochrany obyvatelstva.

Blok 1 – Obecné postoje a zkušenosti

1. Jaký je podle Vás význam výuky témat spojených s ochranou obyvatelstva na základní škole?
2. Věnujete se v rámci výuky (např. ve vlastivědě, prvouce, výchově k občanství, výchově ke zdraví) tématům jako jsou krizové situace, evakuace, první pomoc nebo varovné signály?
3. Máte pocit, že jsou žáci na mimořádné situace dostatečně připravováni?

Blok 2 – Obsah a formy výuky

4. Používáte při výuce krizových témat nějaké konkrétní metody? (např. nácviky, simulace, videa, příběhy...)
5. S jakými pomůckami či materiály pracujete? Máte k dispozici oficiální metodiky nebo si připravujete vlastní?
6. Jak reagují žáci na výuku těchto témat? Vnímají je jako důležitá?

Blok 3 – Bariéry a potřeby

7. Co považujete za největší překážku pro zařazení těchto témat do výuky? (čas, metodická podpora, nepřipravenost, nezájem...)
8. V čem by Vám pomohla lepší metodická podpora nebo materiály?
9. Přivítali byste například možnost praktického výukového dne nebo brožury pro žáky?

PŘÍLOHA P II: BROŽURA PRO ŽÁKY „CO DĚLAT, KDYŽ...?“

Název brožury: Co dělat, když...? – Průvodce mimořádnými událostmi pro žáky základní školy

Cílová skupina: Žáci 2. stupně ZŠ (6.–9. ročník)

Cíl brožury:

Cílem tohoto edukačního materiálu je poskytnout žákům základní a přehledné informace o tom, jak reagovat v situacích ohrožení, se kterými se mohou setkat ve škole, doma i venku. Záměrem je zvýšit jejich připravenost a kompetenci jednat v případě mimořádné události, a tím podpořit jejich osobní bezpečnost a schopnost samostatného rozhodování v krizových chvílích.

Úvodní slovo:

Mimořádné události nás mohou potkat kdykoli a kdekoli. Mohou být způsobeny přírodou, technickou závadou, nebo i chováním lidí. Ne vždy je možné se jim vyhnout, ale vždy je důležité vědět, jak se v takové situaci chovat. Tato brožura má pomoci porozumět různým situacím a připravit na ně – klidně, srozumitelně a bez strachu.

1. Varovné signály a informace

Pokud slyšíš kolísavý tón sirény, znamená to „všeobecnou výstrahu“. To je signál, že se něco děje – může jít o požár, chemickou havárii nebo jinou nebezpečnou událost. Po zaznění sirény následují informace v médiích nebo obecním rozhlasu.

Co dělat:

- Zastav se a zůstaň klidný.
- Poslouchej pokyny učitele, dospělého nebo záchranáře.
- Hledej informace z ověřených zdrojů – rádio, televize, internet.
- Nešiř neověřené zprávy, nevytvářej paniku.

2. Evakuace a evakuační zavazadlo

Evakuace znamená, že musíš opustit místo, kde se právě nacházíš, a přesunout se do bezpečí. Může být vyhlášena při požáru, povodni, úniku nebezpečné látky nebo jiné situaci.

Při evakuaci je důležité:

- Zachovat klid.
- Poslouchat pokyny učitele nebo vedoucí osoby.
- Nevracet se pro zapomenuté věci.

Co si vzít s sebou (tzv. evakuační zavazadlo):

- doklady, pokud máš (kartička pojišťovny, MHD),
- mobil a nabíječku,
- základní léky,
- náhradní oblečení,
- pití, něco malého k jídlu,
- oblíbený drobný předmět (např. plyšák).

3. Požár a zakouřené prostory

Když dojde k požáru:

- Okamžitě upozorni dospělého nebo volej 150.
- Neotevírej dveře, za kterými je kouř – může tam být oheň.
- Při silném zakouření se drž při zemi, kde je čistší vzduch.
- Pokud ti hoří oblečení – zastav se, lehni si a válej se.

Nikdy se nevracej zpět pro věci!

4. První pomoc a zranění

Někdy se může stát, že někdo omdlí, někdo se poraní a začne krvácet nebo přestane dýchat. Co tehdy?

- Přivolej pomoc (112).
- Ujisti se, že je bezpečno – neohrožuj sám sebe.
- Pokud víš, co dělat, začni s první pomocí (kontrola vědomí, dýchání, krvácení).
- Mluv jasně a klidně s dispečerem na tísňové lince.

Není ostuda říct „nevím si rady“ – důležité je chtít pomoci.

5. Když se objeví aktivní útočník

Tato situace je velmi vážná a je důležité dodržet tyto základní kroky:

- **Utíkej.** Pokud je možnost utéct, udělej tak co nejrychleji a upozorni ostatní.
- **Schovej se.** Pokud nelze utéct, vyhledej bezpečné místo, zamkni se, zůstaň potichu.
- **Zabarikáduj.** Použij nábytek nebo cokoli dostupného k zablokování vstupu.
- **Nevycházej.** Dokud tě někdo nepřijde vyprostit, neotevírej.

Vždy poslouchej pokyny dospělých. Nenechávej mobil na hlasitý režim.

6. Přírodní katastrofy (povodeň, vichřice, zemětřesení)

U přírodních katastrof platí pravidlo:

- Chraň sebe a ostatní.
- Nepodceňuj sílu přírody – voda, vítr nebo otřesy mohou být nebezpečné.
- Nechoď do zatopených prostor, nesnaž se „zachraňovat“ věci.
- Drž se pohromadě se skupinou nebo dospělým.

7. Když se bojíš

Strach je normální. Pokud ti nějaká situace dělá starosti, neboj se s někým mluvit:

- rodiče,
- učitel,
- školní psycholog,
- kamarád.

Když o svém strachu mluvíš, pomáhá to se s ním vypořádat.

Závěr:

Cílem této brožury není tě vystrašit, ale připravit. Vědět, co dělat, znamená mít větší klid – pro sebe i pro ostatní. Nejsi v tom sám. Uč se, zkoušej, ptej se – a buď připraven zvládnout nečekané situace s rozvahou a odvahou.

PŘÍLOHA P III: PRACOVNÍ LISTY PRO ŽÁKY

Název: „Co dělat, když...?“ – pracovní listy k tématu ochrany obyvatelstva

Cílová skupina: Žáci 6.–9. ročníku ZŠ

Účel:

Pracovní listy slouží jako edukační a aktivizační materiál, který žákům umožňuje:

- ověřit si znalosti získané během výuky,
- přemýšlet o reálných situacích a jejich řešení,
- diskutovat o možných postupech s ostatními.

Pracovní list 1: Varovné signály

Úkol 1: Doplň následující věty:

1. Kolísavý tón sirény znamená: _____
2. Po zaznění sirény bych měl(a): _____
3. Kde mohu zjistit další informace? _____

Úkol 2: Doplň tabulku – spoj správně signál a jeho význam.

Signál	Význam
<i>Kolísavý tón 140 s</i>	A) Všeobecná výstraha
<i>Stálý tón 60 s</i>	B) Požární poplach

Pracovní list 2: Evakuace a evakuační zavazadlo

Úkol 1: Vypiš 5 věcí, které bys zabalil(a) do evakuačního zavazadla:

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

Úkol 2: Představ si, že dojde ke školní evakuaci kvůli chemické havárii. Jak bys postupoval(a)? Napiš alespoň 4 kroky.

Pracovní list 3: První pomoc

Úkol 1: Spoj zranění s první pomocí, kterou bys poskytl(a):

Zranění	První pomoc
Silné krvácení	A) Položit, uvolnit oděv, sledovat dýchání.
Bezvědomí	B) Stlačit ránu, přiložit tlakový obvaz.
Popálenina	C) Chladit proudem vody, neodstraňovat přilnuté oblečení.

Úkol 2: Na tísňové lince 112 ti dispečer řekne: „Zůstaňte klidný/á a odpovídejte na otázky.“
Napiš, co bys měl(a) říct jako první:

Pracovní list 4: Aktivní útočník

Úkol 1: Dopln chybějící slova do zásad „SCHOVEJ SE – ZABARIKÁDUJ – NEVYCHÁZEJ“:

1. Pokud se nemohu dostat do bezpečí, _____ se na místě.
2. Zablokuji dveře nábytkem, _____ telefon, nevydávám zvuky.
3. Neopouštím úkryt, dokud mě někdo _____.

Úkol 2: Co bys poradil/a spolužákovi, který by se bál během nácviku?

Pracovní list 5: Shrnutí – Co si pamatuji?

Vyber správné odpovědi:

Tísňová linka v celé EU má číslo:

- a) 115 b) 112 c) 911

Při evakuaci si mám vzít:

- a) Oblečení, jídlo, oblíbenou hračku.
b) Počítač, domácí úkol, lampu.
c) Knihy, plakát a jídlo.

Při požáru ve škole:

- a) Hledám mobil
- b) Uteču sám, neřeknu nic nikomu
- c) Jdu s ostatními, poslouchám pokyny

Závěr:

Každý pracovní list lze použít samostatně nebo jako součást výukového dne. Obsah umožňuje diferenciaci podle ročníků i individuální přizpůsobení. Učitel může pracovní listy kombinovat s prezentací, praktickým nácvikem nebo diskusí.

PŘÍLOHA P IV: SCÉNÁŘE K MODELOVÝM SITUACÍM

Název: Modelové situace – nácvik krizového chování žáků základních škol

Cílová skupina: Žáci 1. a 2. stupně ZŠ (6 – 15 let)

Účel: Prostřednictvím praktických simulací si žáci osvojují konkrétní dovednosti potřebné pro krizové situace. Scénáře jsou připraveny tak, aby byly přiměřené věku dětí, bezpečné, didakticky promyšlené a vedly nejen k nácviku, ale i k následné reflexi a diskusi.

Scénář 1: Požár ve školní budově

Cíl: Procvičit postup při požáru – vyhlášení poplachu, evakuace, spolupráce ve skupině, zklidnění situace.

Průběh:

- Učitel nahlásí fiktivní požár v jedné z učeben.
- Zazní signál evakuace.
- Žáci se přesunou do předem určeného shromaždiště.
- Učitel ověřuje počet žáků, rekapituluje chování.

Reflexe: Společná diskuse: Co se povedlo? Co by se dalo zvládnout lépe?

Scénář 2: Chemická havárie – varovný signál

Cíl: Seznámit žáky s postupy při chemické havárii – nasazení improvizované ochrany, zajištění utěsnění oken, vyčkávání na pokyny.

Průběh:

- Učitel vyhlásí simulaci chemické havárie (např. únik čpavku).
- Žáci nasazují improvizované roušky (šátky, látky, kapesníky).
- Učitel předvede jednoduché utěsnění oken.
- Třída zůstává na místě a simuluje vyčkávání instrukcí z rádia/mobilní aplikace.

Pomůcky: Kapesníky, šátky, látky, lepicí páska.

Scénář 3: První pomoc – bezvědomí

Cíl: Nácvik postupu při nálezu osoby v bezvědomí, volání záchranné služby, první kroky.

Průběh:

- Figurant (spolužák nebo asistent) „leží“ na zemi.
- Žák přistupuje, zjišťuje reakci, volá pomoc – simuluje telefonát na linku 112.
- Učitel vede žáky k použití stabilizované polohy a kontrole dechu.

Reflexe:

Učitel shrnuje, co bylo důležité – bezpečný přístup, reakce, klidné chování.

Scénář 4: Aktivní útočník ve škole

Cíl: Umožnit žákům bezpečně si osvojit základní modelové postupy při ohrožení ze strany aktivního útočníka.

Průběh:

- Učitel oznámí, že v budově je možný útočník (jen v předem domluvené třídě).
- Žáci nacvičují scénář: *schovej se – zabarikáduj – nevycházej*.
- Třída utlumí světla, zabarikáduje dveře, zůstává potichu.
- Po ukončení učitel dává znamení k opuštění úkrytu.

Bezpečnostní upozornění: Scénář se NIKDY neprovádí bez důkladné přípravy a předchozího vysvětlení. Vždy musí být přítomen dospělý, který kontroluje psychickou pohodu dětí.

Scénář 5: Záplavy – evakuace domova

Cíl: Procvičit přemýšlení nad tím, co si dítě vezme při evakuaci z domova a jak se zachová.

Průběh:

- Učitel zadá úkol procvičit „domácí evakuaci“: záplavy, výzva k evakuaci.
- Žáci kreslí nebo zapisují, co by si zabalili, kam by šli, komu by zavolali.
- Společná diskuse o obsahu evakuačního zavazadla.

Závěr:

Každý scénář je připraven s ohledem na věk, psychickou pohodu a pedagogický přínos. Součástí může být následná reflexe formou řízeného rozhovoru nebo jednoduchého zápisu. Scénáře lze využít samostatně nebo jako součást výukového dne s více stanovišti.

PŘÍLOHA P V: OSNOVA VÝUKOVÉHO DNE

Název výukového dne: „Bezpečně společně: Den ochrany obyvatelstva“

Cílová skupina: Žáci 2. stupně ZŠ (možno upravit i pro 1. stupeň)

Cíl: Vytvořit prakticky zaměřený vzdělávací den, během něhož si žáci osvojí základní dovednosti v oblasti ochrany obyvatelstva, naučí se rozpoznávat krizové situace, správně na ně reagovat a vzájemně si pomáhat. Důraz je kladen na aktivní zapojení a prožitek.

Časový harmonogram:

Čas	Aktivita
8:00 – 8:30	Úvod, rozdělení do skupin, bezpečnostní instrukce
8:30 – 9:10	Stanoviště 1 – Varovné signály
9:10 - 9:50	Stanoviště 2 - Evakuace
9:50 – 10:10	Přestávka
10:10 – 10:50	Stanoviště 3 – První pomoc – základní úkony
10:50 – 11:30	Stanoviště 4 – Aktivní útočník – bezpečné chování
11:30 – 12:10	Stanoviště 5 – Improvizovaná ochrana a ukrytí
12:10 – 12:55	Modelová simulace mimořádné situace, reflexe + zhodnocení dne, předání brožur

Obsah stanovišť:

Stanoviště 1 – Varovné signály

- Rozpoznání sirén, znění varovných hlášení
- Co dělat, když zazní siréna

Stanoviště 2 – Evakuace

- Cvičná evakuace s evakuačním zavazadlem
- Balení evakuačního zavazadla na čas
- Diskuse: co dělat, když zůstanu doma sám

Stanoviště 3 – První pomoc

- Stabilizovaná poloha

- Volání na tísňovou linku – nácvik s kartičkami
- Postup při bezvědomí, krvácení a popáleninách (modelové situace)

Stanoviště 4 – Aktivní útočník

- Jak se chovat: schovej se, zabarikáduj, zůstaň v tichosti, nevycházej
- Role učitele: uklidnění třídy a rychlá reakce
- Zásady pohybu po budově při neznámém riziku

Stanoviště 5 – Improvizovaná ochrana a ukrytí

- Utěšňování oken, improvizované roušky
- Simulace chemické havárie a zůstat uvnitř
- Vyhodnocení situace – co dělat, co nedělat

Závěr výukového dne:

- Modelová simulace mimořádné situace – aplikace naučených dovedností
- Reflexe: Co si žáci zapamatovali? Co je překvapilo?
- Diskuse o pocitech, zajištění psychické pohody.
- Krátký evaluační formulář pro žáky (dobrovolný).
- Předání brožury „Co dělat když...“ (viz Příloha P II).

Tato osnova může být přizpůsobena konkrétním podmínkám školy, věku žáků i personálním možnostem. Je vhodné zapojit i místní HZS, ČČK nebo složky IZS, pokud škola naváže spolupráci.